

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

15 HAZİRAN 1959 — 100 KURUŞ — CİLT XI

Sayı: 126

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

ANAYASANIN FİİLİ İPTALİ	1	Kredi ve Borçlanma Durumu	13
PARTİZAN MÜDAHALELER SERİSİNDE: SENDİKA HÜRRİYETİNE TECAVÜZ	3	HARMANDALIOĞLU	
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :		OKURLARIN FORUMU :	
Üniversite Muhtariyeti; Basın, Tedbirler ve Ziyafet; Yine Şahısları İstihdaf Eden Kanunlar; D.P. nin Resmî İlân Çeşmesi; Banka Kredileri Ne Durumda?; Avrupa İktisadî Teşkilâtının Türkiye Hakkında Raporu; İşçi Sigortalarının 14 ncü Genel Kurulu; Bir Sempozyum; Dr. Adenauer'in Kararı	4-10	"Heykelsiz Kaide" Üstüne (T. Akın); Devrimler ve Son Olaylar (H. Kaya); Rejimin Adını Koymak Lâzım (S. Süner); Tepki... Tepki (Y. Kepenek)	14-16
İNCELEMELER :		NE DİYORLAR :	
İsrael Ekonomisinde Plânlama		İslâmda Üniversite - Müstakbel Tunus Üniversitesi Etrafında Müna-kaşalar - (The Times'den)	16
Osman OKYAR	10	KÜLTÜR VE SANAT :	
Fındık Bölgesindeki Köylülerin		1524 Yılında İstanbul'da Bir Bale Temsili	17
		Teke İndirme Hüseyin CÖNTÜRK	18
		Wright'tın Mimarîsi — II —	20
		Dr. Şevki VANLI	22
		Yayınlar - Kütüphaneler	22
		Basılış tarihi 16 Haziran 1959	

Anayasanın Fiilî İptali

Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmaları Mayıs başından beri bir çıkmaza saplanmış görünüyor. Fakat aslında bu, doğrudan doğruya, rejim meselelerinin saplandığı bir çıkmazdır. Rejim meselelerindeki çıkmaz Meclise aksettirip bu çıkmazın düğümünün Mecliste çözülmesi için ısrar etmekle, Cumhuriyet Halk Partisi, meşruiyetçiliğinin yeni bir delilini vermiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubunun, bir ayı aşkın bir süredir normal Meclis çalışmalarına katılmayıp, girdiği oturumlarda, soruşturma önergelerinin, bu önergelerden bil

hassa sonuncusunun, gündeme alınması için ısrar etmekle yetinip, isteği kabul edilmeyince oturumu bıraktığı, bazı iktidar sözcülerince iddia edildiği gibi, Meclise saygısızlığın değil, tersine, C.H.P. Genel Başkanı İnönü'nün son hâdiseler vesilesiyle de belirttiği üzere, "ihtilâflı meselelerin Büyük Mecliste hallolunması" nı isteyen demokratik ve meşruiyetçi zihniyetin bir tezahürüdür.

C.H.P. Meclis Grubunun, Meclis Başkanlığına karşı takındığı tavır da, gene bazı iktidar sözcülerinin ileri sürdüğü gibi bir "zorlama" değil, en açık bir hakkın savunulmasıdır.

Bu hakkı savunmaktan yılan ve ya usanan bir muhalefet partisi, demokratik rejimin tahribinin sorumluluğunu bugünkü iktidar partisiyle aynı ölçüde paylaşmış, "millî hâkimiyet" ilkesini bugünkü iktidar partisi kadar hafife almış sayılır.

C.H.P. nin savunduğu hak, Anayasanın "ahkâmı esasiye"si arasındadır. Hattâ Anayasanın "ahkâmı esasiye"sinin düğüm noktasını teşkil etmektedir. Bu hak, Meclisin "Hükümeti her vakit murakabe ve iskat" edebilme hakkıdır (Madde 7).

İktidarın bu hakkı fiilen iptal etmesiyle bütün Anayasa dokusu çö-

zülüp Türkiye'deki cumhuriyetçi düzen temelsiz bırakılmış olur.

Çünkü Anayasanın 7. maddesindeki "Meclis, Hükümeti her vakit murakabe ve iskat edebilir" hükmü işlemez hâle getirilmekle, Anayasanın 3. maddesini teşkil eden "Hâkimiyet bilâkaydii şart milletindir" hükmü müeyyidesiz, boş bir lâftan ibaret kalmış olur.

Anayasanın 7. maddesinde belirtilen Hükümet murakabesi nasıl işler

Bunun, yılda bir defa yer alan Bütçe tartışması dışında başlıca yolları, soru, gensoru ve Meclis soruşturmasıdır. Anayasanın 22. maddesine göre, "Sual, istizah ve Meclis tahkikatı Meclisin cümle-i vazifesinden olup şekli tatbiki Nizamname-i Dahili ile tâyin olunur".

Soru müessesesinin işleme imkânları, 1957 sonunda yapılan İçtüzük (Nizamname-i Dahili) değişiklikleriyle çok kısılmıştır. Üstelik Başkanlık gündemi keyfince düzenlemek, dilediği soruyu gündeme alıp dilediğini dönem sonuna kadar gündeme almamakla, kısıntıyı büsbütün arttırmaktadır.

Gensoru (istizah) önergelerinin kabul veya reddi ise, müzakeresiz işari reye konulduğundan, Meclisde çoğunluğa sahip bir parti, kendi saflarından çıkmış bir hükümetin muhalefet tarafından gensoru yoluyla murakabesini her zaman fiilen önleyebilecek durumdadır. Nitekim geçen toplantı yılında C.H.P. Meclis Grubu muhtelif Bakanlar hakkında 6 gensoru önergesi vermiş, toplantı yılının sonunda gündeme alınan bu önergelerin 6 sı da, müzakeresiz, çoğunluk grubunun oyları ile reddolunmuştur.

Bu durumda, Bütçe müzakereleri dışında Hükümeti murakabe edebilmek için geriye yalnız Meclis soruşturması imkânı kalmaktadır.

Bakanlar Kurulu veya münferit bakanlar hakkında Meclis soruşturması ya "cezaî veyahut malî mes'uliyeti müstelzim ef'al vukuundan bahisle" (İçtüzük, Madde 169), ya "Adliyece bir işin takibi sırasında İcra Vekillerinden birinin vazifesinden münbais bir husustan dolayı verilen kararla Meclise müracaat" vukuunda (İçtüzük M. 170), ya da "bir madde hakkında malûmat edinmek" (İçtüzük M. 177) için açılabilir.

Gene İçtüzük hükümlerine göre, bu şıklardan herhangi birine uygun

olarak verilecek bir Meclis soruşturması önergesi "Reis tarafından Meclise arz olunur. Alâkadar vekil veya hut vekiller de keyfiyetten haberdar edilir" (M. 169); ve "takririn veya mazbatanın nazarı dikkate alınıp alınmaması hakkında Meclis bilmüzakere işari reyle kararını verir" (M. 171).

Demek oluyor ki İçtüzük, Başkanlığa, bir soruşturma önergesinin gündeme alınmaması veya alınmasının geciktirilmesi hususunda hiç bir yetki tanımamaktadır.

İktidar sözcüsü bir gazete, "Dahili Nizamnamenin 169. maddesinin ikinci fıkrası Meclis tahkikatı taleplerinin Meclise arz olunması keyfiyetini hiç bir müddetle takyid etmeden doğrudan doğruya Meclis Reisinin takdirine bırakmaktadır; Reisin bu takdirdeki ölçüsünün münakaşası ise usul bakımından asla mümkün değildir" ("Zafer Akşam Postası", 9 Haziran 1959, sayfa 1, "Batak" başlıklı yazı) demekte ise de, bu iddia o kadar saçmadır ki, muhalefetin aylardır devam eden, muhtelif Meclis oturumlarında tekrarlanan ısrarlarına karşı bizzat Meclis Başkanlığı bile böyle bir mazeret ardına sığınamamıştır.

Soruşturma önergelerinin Meclise arzının İçtüzükte müddetle takyidi bahis konusu olamazdı, çünkü, bir Hükümet veya bakan hakkındaki bir Meclis soruşturması önergesinin derhal gündeme alınması zarureti, Anayasanın 7. maddesinin "Meclis, Hükümeti her vakit murakabe ve iskat edebilir" hükmünde mündemictir.

Bu hükümdeki "her vakit" sözünün, "Meclis Başkanlığı istediği vakit", hele "Hükümet uygun gördüğü vakit" anlamına gelmediği, gelececeği, açıktır.

Bir Meclis soruşturması önergesinin gündeme alınıp müzakere edilmesi, şüphesiz, cereyan edecek müzakere sonunda Hükümet veya ilgili Bakan hakkında Meclis soruşturmasının mutlaka açılmasını gerektirmez. Bunu tâyin edecek olan Meclisteki çoğunluğun oylarıdır.

Fakat, Hükümet veya bir bakan hakkında Meclis soruşturması açtırıp açtırmamak, ve böyle bir soruşturma sonunda Hükümetin veya ilgili bakanın iskatını kabul edip etmemek, iktidar partisi Meclis Grubunun elinde olduğu halde, üyeleri bu Grup arasından seçilen Başkanlık

Kurulu, Anayasa ve İçtüzüğün âmir hükümlerini ihlâl ederek, hiç bir sebep ve mazeret göstermeksizin (bir sebep veya mazeret zaten bahis konusu olamazdı) muhalefetin soruşturma önergelerini gündeme almaktan kaçınmaktadır.

Böylece "cezaî veyahut malî mes'uliyeti" bahis konusu olacak kadar ciddi ithamlar altında bulunan bazı Hükümet üyelerini, o arada Başbakanı, murakabe etme imkânsızlığı meselesiyle beraber, bir de, Meclis Başkanlığının tarafsızlıktan ayrılması meselesi ortaya çıkmaktadır.

Meclis Başkanlığının tarafsızlığı şartı, her gerçek parlamentonun yazısız kanunudur. Bir vesileyle Mecliste bir C.H.P. li milletvekilinin belirttiği gibi, hakemin taraflardan birinin üniforması ile sahaya çıkması normal bir futbol maçını ne kadar imkânsız kılsa, Meclis Başkanlığının, açıkça, iktidar partisinden, hele Hükümetten alacağı direktiflere göre Meclis gündemlerini tanzim ve Meclis müzakerelerini idare etmesi de normal bir Meclis çalışmasını o kadar imkânsız kılar.

Fakat maalesef bugünkü durum böyledir. Meclis Başkanlığı, iktidar partisi Meclis Grubu kararlarının ve Hükümet direktiflerinin sınırı dışına çıkamamaktadır.

Bu acı gerçek, son Meclis oturumlarında pervasızca açığa vurulmuştur. C.H.P. Meclis Grubu sözcülerinin, soruşturma önergelerini gündeme almadığı için Meclis Başkanlığına kürsüden yönelttikleri tenkitleleri bile, Başkanlık sandalyesindeki zevat değil, iktidar partisi milletvekilleri cevaplandırmışlardır.

Bu cevaplardan birinde, C.H.P. Grubunun Hükümet üyeleri hakkındaki soruşturma önergelerinin gündeme alınmamasına sebep olarak "Türk milletinin Hükümete saygı ananesi" öne sürülmüş, yani, Mecliste Hükümet murakabe yetkisini, "Anayasanın ahkâmı esasiye"sinde tanınmış bu yetkiyi kullanmanın "Hükümete saygı an'anemiz"le bağdaşamayacağı belirtilmiştir.

Bir başka cevapta, ekseriyetin her istediğini yapabileceği, yani Anayasa ve İçtüzük Meclis soruşturması önergelerinin müzakeresini ekseriyetin takdirine bırakmadığı halde bu hususta bile ekseriyetin kendine bir takdir hakkı tanyabileceği, ve Başkanlığın da ekseriyet

Grupu kararına uymaktan başka bir şey yapamayacağı belirtilmiştir.

Nihayet daha başka bir cevapta da acı gerçek büsbütün açık bir dille ifade edilmiş, **"400 küsur Demokrat Partili milletvekili vâki iddialara iştirak etmedikleri içindir ki takrirler gündeme alınmıyor"** denmiştir.

Yaratılan bu fiilî durumda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti murakabe edebilmesi, bizzat Hükümetin müsaadesine bırakılmış, ve Hükümet müsaade etmedikçe, Hükümet veya bir bakan hakkındaki en mevsuk suç ithamlarının bile Meclise getirilmesi, Mecliste görüşülmesi önlenmiş olmaktadır.

Yaratılan bu fiilî durum, Anayasaya ve Cumhuriyet esaslarına kesin olarak aykırı bulunduğu gibi, iktidarın kendi siyasî menfaatlarına da aykırıdır. Çünkü, bir soruşturma önergesine konu olan, ve mahiyeti önergede halkoyuna açıklanan ithamların Mecliste görüşülmesine böylece engel olunmakla, Hükümet veya sorumlu bakan, halkoyu karşısında temize çıkmak şöyle dursun, hesabını veremeyeceği kadar ağır suçları tekabül etmiş bir duruma düşürülmektedir.

C.H.P. Meclis Grupunun son soruşturma önergesinde ileri sürülen itham, asla hafife alınmayacak kadar ağırdır. Bu önergede Başbakanla

İçişleri Bakanı, C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü'ye karşı son vazife gezisinde yapılmak istenen suikastların, ve genel olarak can ve mal güvenliğine vâki tecavüzlerin, tertipçi ve sorumluları arasında bulunmakla itham edilmektedirler.

Soruşturma önergesinin, Anayasa ve İçtüzük ihlâl edilmek suretiyle gündeme alınmamakta ısrar edilmesi, herhalde, Başbakanla İçişleri Bakanını bu ağır ithamın altından kurtarmanın, temize çıkarmanın yolu olamaz. Tersine, böylece, bu ağır itham zımnen doğrulanmış olduğu gibi, sorumluluk Meclis Başkanlığına ve bütün iktidar partisi Meclis Grubuna da teşmil edilmiş olmaktadır.

İktidarın hiç de lehine olmayan böyle bir sonucu sağlamak için de, üs telik, Anayasa hükümleri, hem de Anayasa dokusunun çözümlenmesine yol açacak düğüm noktalarında "ihmal ve tatil" edilmekte (oysa Anayasanın 103. maddesi, Anayasanın **"hiç bir maddesi, hiç bir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz"** der), yani ciddî bir Anayasa buhranı yaratılarak, rejim dâvası büsbütün derin bir yara hâline getirilmektedir.

İktidar, soruşturma önergeleeri gündeme alınmadıkça Meclis müzakerelerine katılmayı reddeden C.H.P. yi, Meclisin çalışmasına engel olma

gayretiyle itham ediyor. Oysa, C.H.P. nin bu tarzda hareketten maksadı, T.B.M.M. çalışmalarının Anayasa çerçevesi içine, Anayasa hükümlerinin çizdiği mecraa girmesini sağlamaktan ibarettir.

Bu sonuç sağlanmadıkça Anayasa fiilen iptal edilmiş halde kalacaktır.

Anayasanın bu şekilde fiilen iptali keyfiyetinin sorumluluğu ise ancak iktidara aittir.

C.H.P. muhalefetinin, böyle bir durum için hal çaresini, her şeye rağmen hâlâ Meclis içinde aramasını, iktidar, **"zorlama"**, **"saygısızlık"**, **"iptidai kabadayılık"** gibi yersiz tabirlerle kötülecek yerde, gerek kendi hesabına gerek memleket ve rejim hesabına bir nimet bilmeli, kendi kendini de, rejimi de bugünkü çıkmazdan kolayca kurtarabilmek için fırsat saymalıdır.

İktidarın bu fırsattan istifade edebilmesi, belki, ileri gelen birkaç iktidar partisi mensubunu feda etmeyi göze alması şartına bağlı bulunabilir.

Fakat böyle bir şartı göze almakla, iktidar, o birkaç kişiyi halk nazarında temize çıkarmış olamayacağı gibi, üstelik çok daha ağır ihtimalleri körüklemiş olacaktır.

Partizan Müdahaleler Serisinden; Sendika Hürriyetine Tecavüz

Son günlerde cemiyet ve sendika hürriyetinin Demokrat Parti tarafından devamlı ve maksatlı ihlalleri ciddî bir mahiyet almıştır. İdarî makamlar da bu ihlallere çok zamanlar selâhiyetlerini aşmak suretiyle iştirak etmektedirler. Cemiyet kurma hak ve hürriyeti Anayasamızın teminatı altındadır. Cemiyetler Kanunu bu hak ve hürriyetin istimalini tanzim etmiştir. Nevi şahsına münhasır bir cemiyet olan sendikada kaynağını Anayasanın Türklerin tabii haklarından saydığı cemiyet kurma hürriyetinden almaktadır. 1947 tarihli Sendikalar Kanunu Cemiyetler Kanunu ile birlikte bu hakkın kullanılma şekillerine dair hükümler vazedmiştir. Anayasamızın ve iç mevzuatımızın yanında aramış olduğumuz bir takım milletlerarası vesikalarla da cemiyet ve sendika kurma hürriyetinin tabii ve vazgeçilmez haklarımızdan olduğunu

ayrıca teyit etmiş bulunuyoruz. Evvelâ 1932 yılındanberi üyesi bulunduğumuz Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının Anayasası, cemiyet kurma hürriyetinin, devamlı bir ilerlemenin vazgeçilmez şartlarından olduğunu sarîh olarak beyan ve ifade etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve Anayasa İnsan Hakları Sözleşmesi, fertlerin serbest olarak cemiyet ve sendika kurma ve faaliyette bulunma hürriyetini tanımıştır. Birleşmiş Milletler ve NATO aynı demokratik hakları en geniş ölçüde benimsemişlerdir.

Fakat bütün bu gerçeklere rağmen Demokrat Parti cemiyet ve sendikaların faaliyetlerini serbest ve her türlü müdahaleden âzâde olarak yapmalarına imkân vermemektedir. Demokrat Partinin kanun ve demokratik prensiplere aykırı bu temayülüne bir kısım gayretli idare âmirleri ve

iktisadî devlet teşekkülleri idarecileri de katılmaktadırlar. Demokrat Parti cemiyetleri kendi nüfuzu altına almak temayülünü daima göstermiştir. Bu nüfuzu bazan birtakım vaatler, bazan tehdit ve bazan da doğrudan doğruya müdahalelerde bulunmak suretiyle gerçekleştirmeğe çalışmıştır. Bundan birkaç hafta önce, İstanbul'daki bir talebe cemiyetinin normal toplantılarına valilikçe herhangi ciddî bir sebebe dayanmaksızın müsaade edilmemiş bulunulması, gerici ve demokratik hak ve hürriyetleri yalnız kendi gayelerine hizmet ettiği ölçüde tanımak temayülünde olan bir zihniyetin tezahürü olarak belirmiştir.

Zonguldak ve Sivas'ta cereyan eden hâdiseler ise, sendika hürriyetine ve bu hürriyetin istimaline karşı mühim bir tecavüz mahiyetini taşımaktadır. Zonguldak, sinesinde 40

bin kadar kömür işçisi barındıran bir bölgedir. Binaenaleyh işçilerin reyleri seçimlerin mukadderatını tâyin etmektedir. Bu sebepten ötürüdür ki Demokrat Parti Kömür İşçileri Sendikasının idaresini kontrolü altına almak gayretleri içine girmiş, işverenin ve bazı idarecilerin de yardımı ile sendika kongresinin çok anormal ve birçok bakımlardan hukuk muaf bir şekilde cereyanına sebebiyet vermiş, sendikanın iç işlerine müdahale edilmiştir. Bu kongrenin cereyan ettiği sıralarda ise Demokrat Partiye mensup bir milletvekilinin, sendika faaliyetlerine ve sendikanın iç işlerine müdahaleleri menetmeyi hedef tutarak hazırladığı bir tasarı Büyük Millet Meclisinde kanuniyet kesbetmişti. Sivas Demiryolu İşçileri Sendikasının kongresine işverenin müdahalesi ve işçilerin meşru hak ve menfaatlerini savunan sendika liderlerine karşı girişmiş olduğu mücadele zikrettiğimiz kanuna tamamiyle aykırı bir mahiyet taşımakta idi.

Kanunlarımız sendika ve cemiyetlerin siyasî faaliyetlerde bulunmalarını yasak etmiştir. Siyasî faaliyetlerde bulunmak kapatılma sebepleri arasında yer almıştır. Fakat Demokrat Parti müfritleri çok zamanlar, partilerinin menfaatlerini mevzu kanun ve nizamların üstünde görmek ve tutmak itiyadını edinmişlerdir. Bu hareketlerin müsamaha ile karşılanması ve müeyyidesiz kalması cüretlerini artırmıştır.

Sendikaların siyasette meşgul olup olmamaları meselesi münakaşalı bir mevzudur. Lehinde ve aleyhinde ileri sürülebilecek bir çok fikirler vardır. Fakat bugün bizim sendikacılığımızın karşılaşmakta olduğu mesele bu değildir. Mesele demokrat partizanların kendi menfaatlerini, müesseselerin ve prensiplerin üstünde tutmaları ve sendikaları parti nüfuzu altına alma teşebbüsleridir. Bu hal, bu tutum çok genç ve bir çok müşküllere rağmen gelişmekte olan sendikacılığımızı yıkabilir. Parti organları haline getirebilir. Hakikî fonksiyonlarından uzaklaştırabilir. Mensuplarının itimatlarını kaybetmelerine sebep olabilirler. Sendikalar mevzuunda tutulan bu yolun en tabii neticesi sendikaların muhtelif partilerin nüfuzları altına girmeleri, bölünmeleri ve meslekî olmakdan çıkıp siyasî bir ka-

rakter iktisap etmeleri olur.

Burada bizzat sendikacılara, sendika liderlerine büyük bir vazife düşmektedir. Kendi siyasî kanaat ve inançları şu veya bu partiye mütemayil olabilir. Fakat sendikayı bir partinin nüfuzu altına almaya müteveccih teşebbüs ve gayretlere âlet ve vasita olmamalıdır. Bu nevi zorlamalara mukavemet ettikleri ölçüde, memleketimiz sendikacılığına bugünkü şartlar içinde en büyük hizmeti yapmış olurlar. Bizler, hak ve hürriyetlerimizi korumasını bildiğimiz takdirde tecavüzler ve ihlaller beyhude ve geçici gayretler olmaksızın ileri gidemezler. Partizanlar mü-

samaha ve zemini müsait gördükleri ölçüde cesaretlerini artırır ve müesseseleri kendi dar menfaat görüşlerine vasıta yaparak dejenere etme gayreti gösterirler. Bundan birkaç yıl önce Türkiye İşçi Sendikaları üzerine teksif edilen tazyikler aynı maksadı gütmekte idi. Fakat gösterilen mukavemet sayesinde bu tazyik arzu olunan neticeye ulaşamamıştı. Bugünkü şartlar içinde Türkiye İş'in bir müddet önce vermiş olduğu bu örnek partizan tazyiklere ve kanunlara uymayan faaliyetlere sevk olunmak istenilen sendikaların liderleri tarafından daima hatırdan tutulmalıdır.

Onbeş Günün Notları

Üniversite Muhtariyeti

D.P. iktidarı tarafından çok ciddi surette zedelenmiş olan Üniversite muhtariyeti meselesi son günlerde yeniden mevzu bahis olmuştur. Önümüzdeki günlerde İstanbul Üniversitesi Rektörünün seçimi, efkârı umumiyenin muhtariyet meselesi üzerinde durmasının sebeplerinden biridir.

Giresun D. P. kongresinde Ticaret Vekilinin yapmış olduğu bir konuşmadan, D. P. iktidarının Üniversite muhtariyeti hakkında ne düşündüğünü bir defa daha öğrenmek mümkün olmuştur. Vekilin sözleri ve düşünceleri esasen herkesin bildiği şeyleri teyit etmiştir. Eski üniversite asistanı sıfatını hatırlatan Ticaret Vekili bu sıfatına dayanarak Üniversite mevzularında selâhiyetli bir eda ile konuşmaktadır. Kendisi, Üniversite profesörlerinin birçoğunu tanıdığını beyan ederek, bunların, Üniversite muhtariyetini arzu etmediklerini iddia etmektedir. Bundan Ticaret Vekilinin çıkardığı netice şudur : Üniversite davalarının asıl sahipleri profesörler olduğuna göre, C. H. P. muhtariyet meselesine nasıl karşıabilir? Bunu anlayamadığını beyan eden Vekil, C. H. P. nin fahri avukuthğundan şikâyet ediyor.

Bu sözleriyle Ticaret Vekili çok şeyler unutmışa benziyor. Evvelâ bir siyasî partinin Üniversite meselesinde bir görüşü olmayacak ve bunu müdafaa etmi-

yecek midir? Demokratik bir rejimde bundan daha tabii bir şey olamaz. Sonra, D. P. muhtalefe yıllarında acaba Üniversite muhtariyeti üzerinde durmamış mıydı? Ticaret Vekili, D. P. nin, üniversite muhtariyeti mevzuunda ısrarlı tutumunu ve hattâ bu dâvayı programına aldığı tamamen unutmışa benziyor.

Vekilin, zannettiği gibi, muhtariyet meselesi, sadece C. H. P. nin bir görüşünden ibaret değildir. Birkaç Üniversite hocasının, Vekilin iddia ettiği gibi vasit olsa bile, Üniversitenin, memleketin fikrî hayatında rol oynayabilmesi, için muhakkak istilâl sahibi olması gerektiği esasını zedeliyemez. Bu mantık gerçeği dahilinde gidildiği takdirde, yarın birkaç hâkimin mahkeme istiklâline taraftar olmadıkları gerekçesiyle, mahkeme istiklâli de bütün bütün ortadan kaldırılmak istenebilir.

Kaldı ki, ilmî haysiyet sahibi hiçbir Üniversite mensubunun muhtariyet aleyhtarı olabileceğine ihtimal verilemez. Çeşitli baskı ve tedbirlere rağmen; muhtariyet fikri Üniversite hocaları meydanında yaşamaya devam ediyor. Birçok öğretim üyeleri, önümüzdeki İstanbul ve Ankara Üniversiteleri rektör seçimlerinde Üniversitenin haysiyet ve istiklâlini koruyacak rektörlerin intihap edilmesini arzu etmektedir. Önümüzdeki seçimler Üniversitenin tutumu bakımından çok manidar olacaktır.

Basın, Tedbirler ve Ziyafet

FORUM geçen sayısında, bazı basın mensuplarının İktidarla giriştikleri mukaveleyle ilgili olarak, bu hareketin, demokratik hürriyetler uğruna yapılan mücadele ve basın mesleği anlayışına aykırılığı noktası üzerinde durdu ve bu hareketi beğenmediğini en açık bir dille belirtti.

Bu notta ise, mukavele meselesini başka bir yönden ele alacağız.

Ashında, bu mukavele, (bir başyazarın Milletlerarası Basın Enstitüsünde açıkladığı unsurları ile) D.P.'nin, millet gözünde kendisinin Muhalefetten daha zayıf görüldüğünü artık itiraf ettiğini göstermektedir. Gerçekten, D.P., bağımsız basının, Muhalefetten yüzde 60, kendisinden ise sadece yüzde 40 nisbetinde bahsetmesine razıdır. Bir İktidar için, millet içersinde kuvvetini kaybettiğini bundan daha açık bir şekilde ikrar etmek mümkün olamazdı.

Öte yandan, İktidarın, şiddet tedbirleri diye anılan, demokratik hak ve hürriyetlere yeni tahditler getiren kanun teklif veya tasarılarını Meclise getirmekten vazgeçmesi de, halk oyunun tepkisi karşısında tam bir çekilme hareketinden başka birşey değildir.

Nihayet, hâlen C.K.M.P.'de ve C.H.P.'de mücadele eden bazı eski D.P.'lileri tekrar kendi partisine kazanmak için, (sonucu belirsiz olmasın rağmen), verilen bir ziyafette Başbakanın bizzat bulunmakta mahzur yerine fayda görüşü bile, D.P.'nin maneviyatının ne kadar çok bozulduğunu göstermekten başka bir şeye delil teşkil etmez.

İşte, bazı basın mensuplarında görülen gevşeme temayülleri, bu sebeplerden dolayı, tamamiyle yanlış teşhislere dayanmaktadır. Bu gevşeyiş, (eğer C.H.P. de bundan müteessir olsaydı) neticede, çok zararlı olabilirdi.

Fakat, Muhalefetin, genç basın mensuplarının ve onlarla birlikte halk oyunun, bu gevşeme temayülüne uymamaları, mukaveledeki tarafların hesaplarını karşılıklı olarak boşa çıkaracaktır; çıkarmağa başlamıştır da.

Yine Şahısları İstihdaf Eden Kanunlar

Geçen sayımızda çıkan bir notta, Mühendis Odaları Birliği Kanununun Meclis tarafından değiştirilmesi üzerinde durmuş ve bu değişimde başlıca sebebin de halen Birlik'in Genel Sekreteri olup da iktidarın tasvibine mazhar olma yan bir zatı, mevkiinden uzaklaştırma arzusu olduğunu belirtmiş idik. Millet Meclisi tarafından çıkarılan kanunlarda, zimnen dahi olsa, şahısların istihdaf edilmesinin, şahsî kayguların tamamen üzerinde bulunması lâzımgelen bu müessesenin prestiji bakımından hiç iyi olmadığını kaydetmiş idik.

Maalesef, geçen hafta Meclis tarafından kabul edilen yeni bir kanun, bu yolda devam edildiğini göstermektedir. Mevzu bahis olan kanun Genel Kurmay Başkanının tekaütlük haddinin, Vekiller Heyeti kararile 65 yaşından 68 yaşına yükseltilmesine müteallik idi. Meselenin esası şudur : Halen Genel Kurmay Başkanı bulunan zatın normal tekaütlük zamanı çok yaklaşmıştır. D. P. iktidarı ise, bu zatın Genel Kurmay Başkanlığında kalmasını arzu etmektedir. İşte bu arzu dolayısıyla, Tekauütlük Kanununda, sırf Genel Kurmay Başkanına münhasır olmak üzere, bir istisna teklif eden bir kanun tâdil projesi Meclise getirilmiş ve maalesef Meclis tarafından kabul edilmiştir. Maalesef diyoruz, çünkü bu kanun ile istihdaf edilen şey, objektif ve umumî esaslardan uzaklaşarak muayyen bir şahsı himaye etmekten ibarettir. Bir müddet evvel, muayyen bir şahsın aleyhine işletilmiş olan mekanizma bu sefer muayyen bir şahsın lehine işletilmektedir. Hukuk devleti ve hukuk rejimi bakımından bu nev'iden kanunların Meclisçe kabul edilmesi zararlıdır. Nitekim, bizzat D.P. li bazı mebuslar, Genel Kurmay Başkanının tekaütlüğüne müteallik kanun teklifinin tehlikeleri üzerinde durmuşlar ve bu şekilde bir nev'î imtiyazlı Mareşallik yaratıldığını belirtmişlerdir. Maalesef, Meclisinin ekseriyeti, doğru olan bu görüşü kabul etmemiş, şahısları istihdaf eden kanunların zincirine yeni bir halka daha ilâve etmiştir.

D.P. nin Resmi İlân Çeşmesi

Son zamanlarda politika tartışmalarımızın başlıca konusu, can ve mal emniyeti etrafında toplandığından, birçok önemli olaylar üzerinde gereği kadar durulamamıştır. Bunlardan biri de; 1951 yılından 1958 yılına kadar yayımlanan gazetelerden her birine, kaçar liralık resmî ilân verildiğinin, bir soru önergesi dolayısıyla, Devlet Bakanı tarafından açıklanmasıyla görüş sahasına çıkan gerçeklerdir.

Demokrat Parti iktidarının, devlet ve organları ile âmme hizmetleri hakkında kendine has, hususî bir görüşü vardır. Parti, devlete sahiptir. Bu sebeple bütün organların işleyişi, sahibinin sesi olmalıdır. Radyo, mahkemeler, politik ve ekonomik müesseseler ve bütün telkin vasıtaları, bu hususî görüşe göre işletilir. Bu bakımdan, çatlak ses çıkaran basından âhenkli ses temini için başvurulan ilk tedbir, resmî ilânlar olmuştur. Tabii, bir türedi basın yaratmakta, Demokrat Parti yüksek kademelerinin hususî niyetlerinden biriydi. Bunda başarılı bir sonuca varılamadıktan sonradır ki diğer tedbirlere gidilmiştir.

İktidar Partisi, bu konuda gelecek ikazlara çok evvelden kulak tıkadığından, onu ikaz veya tenkidden çok, bir gereği topluma açıklamak için, Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisinin, Devre XI, Cilt: 8, Toplantı: 2, 23.III.1959 tarihli sayısında neşredilen Resmî ilânların dağıtımına ait rakamlardan birkaçını aynen ahyoruz.

Zafer-Zafer Akşam Postası :

Resmî ilân :

1951 :	506.972,22
1952 :	711.207,20
1953 :	797.542,89
1954 :	607.299,60
1955 :	707.196,50
1956 :	764.697,60
1957 :	819.599,05
1958 :	469.999,95

Resmî reklâm :

1958 :	239.300,—
--------	-----------

Dikkat edilirse, Zafer Akşam Postası 1951 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Fakat, satış miktarı ve halk tarafından tutunması, tanınması,

bir isimden ibaret olma derecesinden öteye geçmediği iddia edilebilir. Bu bakımlan, Devlet kasasından, Güneş Şirketinin, Ankara kasasına, Zafer kanalı ile akıtılan paralar, Zafer'i bir resmî ilân gazetesi haline getireceği için, bundan kurtulma çaresi olarak yayınlanmı-şa benzer. Ancak, Zafer'in kapanmasıyle, açılan boşluğu doldurmak için son haftalarda sarfedilen gayretler sonucu Ankara'da biraz tanınır hale gelmiştir.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde görülür ki, Ulus gibi geniş bir okuyucu kitlesine sahip gazeteyle verilen ilân yekünü 1951 den 1958 yılına kadar 539.761 lira olduğu halde Zafer-Zafer Akşam Postası gazetelerine bu müddet içinde verilen ilân tutarı 5.616.815 lira, Hürses'e ise aynı müddet zarfında verilen 1.021.926 liradır. Ankara Telgraf'a 1951-1958 arasında verilen ilân tutarı, 829.876, Medeniyet'e 1954-1958 arasında

gazetelerin tutumuna göre ilânın azalıp çoğalmasındır, meselâ : Demokrat İzmir'e 1951 yılında 128.112 liralık, 1952 de 159.412 liralık 1953 de 122.011 liralık, 1954 de 130.506 liralık, 1955 de 154.668 liralık ilân verilmişken 1956 da bu gazetenin iktidara karşı bir tutum alması sebebiyle 1956 da 69.461 liralık, 1957 de 45.572 liralık, 1958 de 14.040 liralık resmî ilân verilmesi yukarıdaki görüşümüzü teyit etmektedir.

Başlıca üç büyük şehrimizde yayımlanan gazetelerden bir kaçını almış bulunuyoruz. Yer imkânsızlığı, bütün Türkiye'ye ait rakamları vermekten bizi alıkoymuştur.

Resmî ilân dağıtımı kanunen Hükûmete tanınmış haktır. Fakat hukukun umumi kaidesi dışında bu hakkı düşünmek mümkün değildir. Bir hakkın suiistimalini kanun himaye dloau.-- mü, objektik bir ölçü koymuştur. Bu hüküm muvacehesinde yukarıda verilen rakamları okuyucularımızın kıymetlendirmelerini dileriz.

Ankara Resmî İlânlar (Lira olarak)

Gazetenin ismi	1951	1955	1957	1 9 5 8	
				Resmî ilân	Resmî reklâm
Hürses	164.294	191.841	—	—	—
Ankara Telgraf	—	163.830	137.087	113.160	6.127
Medeniyet	—	144.868	181.457	159.743	3.925
Hâkimiyet	—	144.808	180.279	153.760	8.113
Son Havadis	—	97.875	135.432	116.055	—
Ulus	216.353	—	—	73.845	10.200

İzmir Resmî İlânlar (Lira olarak)

Gazetenin ismi	1951	1955	1957	1 9 5 8	
				Resmî ilân	Resmî reklâm
Yeni Asır	131.801	236.721	236.897	247.985	87.082
Demokrat İzmir	128.112	154.668	45.572	14.864	14.040
Ege Ekspres	—	152.861	143.320	99.261	30.306
Ticaret	62.207	67.336	56.772	37.291	21.645
Halkın Sesi	27.810	36.056	57.446	55.955	—
Sabah Postası	—	43.599	56.862	45.242	17.227
Anadolu	41.655	—	—	—	—
Hergün	—	—	—	66.308	30.027

İstanbul Resmî İlânlar (Lira olarak)

Gazetenin ismi	1951	1955	1957	1 9 5 8	
				Resmî ilân	Resmî reklâm
Cumhuriyet	98.831	330.354	346.741	11.245	316.717
Son Posta	166.339	214.806	205.375	183.525	75.425
Vatan	98.015	159.192	309.732	7.482	288.094
Her Gün	87.919	152.349	153.095	108.438	3.850
Son Telgraf	72.303	127.538	152.545	138.509	8.208
Hürriyet	96.982	265.730	214.415	188	322.569
Havadis	—	119.192	52.927	52.022	36
Büyük Doğu	47.408*	—	—	—	—
Türk Sesi	—	52.707	56.276**	—	—

(*) 1952 yılına aittir.

(**) 1956 yılına aittir.

İzmir'de yayımlanan gazetelerin en eskisi Anadolu olup bilhassa inkılâpçı veçhesiyle tanınan gazete, resmî ilân baskısının sonucu yayınına, 1954 yılı içinde nihayet vermiştir. 30 küsur sene fasılasız topluma hizmet eden bu gazete, türedi bir basım yaratma gayretlerinin kurbanı edilmiştir.

734.337, Hâkimiyet'e ise 705.054 lira verilmiştir. Bu gazetelere verilen ilânda gözetilen ölçünün satış miktarı olmadığı aşikârdır. Çünkü birçoğu bizzat Ankara da pek az tanınmaktadır. Tek ölçü iktidârı tutmalarıdır.

Resmî ilânı, bir baskı vasıtası olarak iktidârın kullandığının bâriz delili de,

Banka Kredileri Ne Durumda?

4 Ağustos kararlariyle banka kredilerinin, bazı istisnalarla, 30 Haziran seviyesinde tespit edilmiş bulunduğu malûmdur. Çok mühim olan istisnalar meselesine aşağıda avdet edeceğiz. Şimdilik, elimizdeki rakamlara göre plâfona dahil banka kredilerinin son durumunu gözden geçirelim. Haziran 1959 da banka kredilerinin mecmu seviyesi 9225 milyon lira idi. İlân edilen stabilizasyon politikasına nazaran, banka kredilerinin bu seviyeyi aşmaması lâzımdır. Şimdi anlaşıldığına göre, hükûmet, Avrupa İktisadî İşbirliği ile bu meseleyi müzakere ederken, banka kredilerinin 30 Haziran 1959 seviyesinin 200 milyon lira kadar aşılması hakkını muhafaza etmiş ise de, bu sonuncu husus kararnamede ilân edilmemişti. Banka kredilerini muayyen seviyede tutmak siyaseti görünüşe nazaran hâlen devam etmektedir. Mâliye Vekilinin geçenlerde gazetelerde çıkan bir tezkibinden hükûmetin resmî görüşünün bu merkezde olduğu anlaşılmaktadır.

Banka kredilerine ait neşredilmiş istatistikler ancak Kasım 1958 e kadar mevcuttur. Kasım 1958 de kredilerin mecmu seviyesi 9307 milyon liraya balığ olmuş idi. Bu rakam ise, 200 milyon li-

ra ilâvesiyle, Haziran plafonunun (9425 milyon lira) hâlen altındadır. Kasım 1958 ile Haziran 1959 arasında banka kredileri seviyesinin ne şekilde seyretmiş olduğu hâlen meçhuldür.

Ancak bâzı işaretler, kredileri artırma yolunda mühim tazyiklerin mevcut olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda alınan hükümet kararları da krediler üzerindeki tahditleri gevşetme istikametindedir. Nitekim 4 Nisan tarihli Resmî Gazetede neşredilen ve Maliye Vekââletinden sâdır olan bir Banka tebliğine nazaran, Bankalar Kanunu 39. maddesinde, bir bankanın, kendi müessese ve iştirâklarının heyeti umumiyesine açacağı bileümle kredilerin, bankanın tediye edilmiş sermaye ve ihtiyatları yekûnunun %20 sini tecavüz edemeyeceğine dair mevcut tahdidî hüküm kaldırılmıştır. Mezkûr 4 No.lu genel tebliğe nazaran, «bankaların en az %25 ine sahip buldukları sanayi, madin, enerji, nafîa hizmetleri, nakliyat ve ihracat işleri ile müstegil teşekküllerine açacakları krediler ve ayrıca bankaların, sermayesinin %25 inden azına sahip oldukları teşekküllerine açtıkları krediler, Bankalar Kanununun 39. maddesine takyidî hükme tâbi değildir.»

Bu suretle bankaların, kendi iştirâk ve teşekküllerine serbestçe kredi açabileceği anlaşılmaktadır. Ancak banka kredilerinin 30 Haziran 1958 seviyesini aşamayacağına dair 4 Ağustos kararı hâlen mer'î olduğuna göre, umumî kredi seviyesi hakkındaki tahdidin ettiği söylenebilir. Kendi iştirâklarına açılacak krediler üzerinden tahditlerin kaldırılması bankaların tâbi olduğu umumî kredi plafonunu müteessir etmemesi gerekir. Bununla beraber, banka kredilerine ait 4 No.lu Genel Tebliğ hakkında, İktisat ve Maliye Mecmuasının 15 Nisan tarihli sayısında intişar eden bir notta, izhar edilen bâzı endişelere iştirâk etmemek mümkün değildir: Bu notta ifade edilen başhea endişe, istikrar tedbirleriyle dondurulmuş olan banka kredilerinin başka bir yoldan gevşetilmiş olacağı merkezindedir. Mezkûr tebliğin bankalarca umumî kredi plafonunun kaldırıldığı şeklinde tefsir edilip edilmeyeceğini bilmiyoruz. Fakat muhakak olan bir husus varsa, o da bu tebliğ neticesinde, kredilerin verilmesinde hiçbir şekilde müdafaası mümkün olmayan bir farklılaşmaya yol açılmış olduğudur. Filhakika tebliğden istifade edecek olan müesseseler, bankaların iştirâk ettiği müesseselerdir. Bunların başında iktisadî devlet teşekkülleri gelir.

Mezkûr tebliğ sayesinde bunlar yine rahatça kredi elde etmek imkânlarına kavuşurken, hususî teşebbüslerin istifade edebileceği krediler büsbütün daraltılmış olacaktır. Kredi politikasında böyle bir farklılaşmaya gitmek millet ekonomisi için zararlıdır.

□

Kredi politikasıyla ilgili diğer mühim nokta, 4 Ağustos kararlarında tahdide tâbi tutulan banka plâsmanlarında yapılan istisnalar ile ilgilidir. Banka kredilerinin tahdidıyla ilgili kararnamede herhangi bir tahditten istisna edilen banka plâsmanları hususunda şu kalemler zikredilmiştir: Devlet iç istikraz tahvilleri, Amortisman ve Kredi Sandığına ait esham ve tahvilâtı, İktisadî Devlet Teşekküllerine ait esham ve tahvilât, Belediyeler tahvilleri ve hazine plâsman bonoları.

İstisnanın mânası şudur: bankalar herhangi bir tahdide tâbi olmaksızın yukarıdaki teşekküllere ait esham ve tahvilâtı satın alabilecekler ve böylece mezkûr müesseselerin finansmanına iştirâk edebileceklerdir. Mezkûr müesseseler hep âmme sektörüne dahil teşekküller veya İktisadî Devlet Teşekkülleri'dir.

Bu suretle mezkûr teşekküllerin banka kredileri elde etmek üzere müracaat edebilecekleri bir açık kapı bırakılmıştı. Mesele şudur: Acaba 4 Ağustosta beri bu neviden plafon harici plâsmanların seyri ne olmuştur? Bu gibi plâsmanların seyrinin de istikrar politikasına tesir edebileceği barizdir. Maalesef bu hususta elimizde herhangi bir malûmat mevcut değildir. Şayet, son zamanlarda, bankaların aktiflerinde bu gibi kalemlerde mühim artışlar olmuş ise, bunun mânası, istikrar programının hilâfına olarak, devlet sektörünün kredi tahdidine tâbi tutulmamış olduğudur.

İstikrar programının gidişi hakkında malûmat edinmek için, bankaların plafon dahilî ve plafon harici plâsmanlarına ait sır perdesi kaldırılmalıdır.

Avrupa İktisadî Teşkilatının Türkiye Hakkında Raporu

Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı her sene âzâ memleketlerde iktisadî şartlar hakkında raporlar neşretmektedir. Türkiye dahil olmak üzere, raporların

sonuncusu Nisan 1959 da neşredilmiştir. Bu seneki raporun 4 Ağustosta kabul edilen istikrar programını gözden geçirmesi ve programın tatbikatı hakkında mütalâalarda bulunması itibariyle sayanı dikkattir. Geçen sene Türkiye'ye fevkalâde olarak verilen dış krediler Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı gerçevesi dahilinde verilmişti. Ayrıca İşbirliği Teşkilâtı durumun takip edilmesinde vazifedar kılındığı gibi Türk hükûmetiyle arada bir durumun inkişafı hakkında fikir teatisinde bulunmaya memur edilmişti. Bu itibarla, Nisan 1959 da durum hakkında Teşkilâtın düşüncelerini öğrenmek faydalı olacağı mülahazasıyla, Raporun ana hatlarını bu notta hulâsa ediyoruz.

Raporun ilk kısmında, 4 Ağustosta alınmış olan tedbirlerin sebepleri tahlil edilmektedir. İktisadî kalkınmanın tem posunun Türkiye dahilî ve harici ciddi güçlüklerle sebebiyet verdiği kaydedildikten, hususî ve âmme yatırımlarının geniş ölçüde banka kredisiyle finanse edilmesinden hasıl olan enflasyonu Millî Korunma Kanunu vasıtasıyla durdurmaya imkân olmadığı söylenmektedir. Raporda bütün fiyat bünyesinin altüst olduğu, dış borçların ciddi şekilde biriktiği belirtilerek durum bütün vehame tiyle anlatılmaktadır.

Müteakip kısımlarda son yıllarda millî gelir, istihsal dış ticaret, yatırımlar, fiyatlar, âmme malîyesi, devlet iktisadî teşekkülleri para - banka, dış borçlar, sıra ile gözden geçirilmekte ve istikrar programının bu sahalarla ilgili hususları kaydedilmektedir.

Raporun bizim için bilhassa mühim olan kısmı sondaki neticeler ve tavsiyeler kısmıdır.

Burada ileri sürülen fikirlerin başhecaları şunlardır:

1 — Türk hükûmeti tarafından yürütülmeye başlanan istikrar programı bir kül olarak mütalâa edilmelidir. İhtiva ettiği tedbirlerin tesir icra etmesi za mana mütevakkıftır. Programın hedefi dahilî ve haricî muvazeneyi yeniden tesis etmek ve istikbalin sağlam inkişafı için temel hazırlamaktadır.

2 — Türkiye ve Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtındaki âza devletler tarafından 1958 de alınan tedbirler, beymüllel iktisadî işbirliğinin mühim misallerinden biridir. Bu işbirliği, Türkiye ile partnerleri arasındaki fikir teatileri suretiyle devam etmektedir.

3 — Şimdiki devre, esas itibariyle, bir intikal devresidir. Para ve kredi tah

ditleriyle bütçe muvazenesi enflasyonist tazyikleri bertaraf etmiştir. Fiyat bünyesinde düzelmeler olmuş ise de bu ameliye henüz tamamlanmamıştır.

4 — Yeni döviz sistemine alışmak için ve evvelki iki taraflı ticaret usûllerinin çok taraflı rejime intibak etmek için geçen müddetler dolayısıyla, ithalât ve ihracat, evvelce zannedildiği şekilde inkişaf etmedi. İthalât akımı arttığı zaman vaziyetin sür'atle düzelmesi beklenebilir.

5 — Yatırımların hacim ve bünye itibariyle ayarlanması Türkiye için mühimdir. Bu maksatla yeni tesis edilen Koordinasyon Vekâleti henüz tatmin edici bir yatırım programı hazırlamamıştır. Bu Vekâletin, tam selâhiyetlerini kullanarak yatırımları koordine edebilmesi fevkalâde mühimdir.

6 — İntikal devresi esnasında, Türk makamlarının para sahasındaki tahditlere devam etmeleri ve bütçeyi muvazene halinde tutmaları bilhassa mühimdir.

7 — İhracatı arttırmak üzere hararetli bir kampanyanın açılması bilhassa şayanı arzudur.

Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı tarafından ileri sürülen ve yukarıda hulaşa etmeğe çalıştığımız fikirlerin çoğu senelerdir Forum'da müdafaa ettiğimiz fikirlere aynen tetabük etmektedir. Bu nottaki maksadımız bu fikirleri Türk efkârı umumiyesine ulaştırmaktan ibarettir.

İşçi Sigortalarının 14 cü Genel Kurulu

İşçi Sigortaları Genel Kurulu geçen hafta içinde toplanarak sosyal sigortaların geçmiş ve gelecek yıllara matuf çalışmaları hakkında temennilerini izhar ederek dağılmış bulunuyor.

Bu kurul esasında istişarî bir organdır. Statüsüne göre idare, Kurulun izhar ettiği temennilerle bağlı değildir. Bundan gayri Kurulun terekküp tarzına Çalışma Bakanlığı geniş ölçüde hâkimdir. 1946 yılında kabul edilmiş olan ve İşçi Sigortaları Kurumunu ihdas eden Kanunda bir müzakere ve nazarî icra organı olarak yer almış bulunan Kurulun daha müessir bir hale getirilmesi için her yıl izhar olunan ve haklı da görünen temenniler bir türlü yerine getirilememektedir. Kurulusta yapılan hatâların tashihi bâzan çok güç olmaktadır.

Sosyal sigortalarımız gelişmektedir. Mevcut sigorta kollarının daha iyi işlemesi, idarenin daha rasyonel usulere göre çalışması, hizmetin daha iyi bir şekilde ifası için devamlı gayretler sarfolunmaktadır. Fakat birçoğları arasında üzerinde durulmağa değer iki noktayı sosyal sigortaların geleceği bakımından değerlendirmeğe çalışmak yerinde olacaktır.

Bu noktalardan biri İşçi Sigortalarının elindeki vecibelerine karşılık olarak birikmiş fonlarının işletilmesi meselesidir. Normal ve istikrarlı bir ekonomi içinde ve siyasî mülâhazalar dışında bu fonların işletilmeleri büyük bir mesele teşkil etmez. Klâsik hale gelmiş bulunan emniyet, randıman, likidite ve nihayet ekonomik ve sosyal kalkınma programlarına iştirak kaide ve prensiplerini işletme politikasında gözönünde tutmak kifayet eder. Fakat memleketimizdeki şartlar bu prensiplerin gerektiği şekilde uygulanmasına imkân vermemektedir. Yakın bir tarihe kadar Türkiye ekonomisi enflasyonist bir politikanın tahrip edici tesirlerine maruz bırakılmıştı. On ay önce alınmış olan istikrar tedbirleri kısmen müessir olmuş ve fiyat yükselmeleri durmuştur. Fakat İşçi Sigortaları Kurumunun 1958 yılında vadeli olarak Bankalara yatırmış olduğu paraların yekûnu 338 milyona yükselmişti. Bu paralar yatırıldıkları yıllardaki kıymetlerini geniş ölçüde kaybetmişlerdir. Bu durum ilerde sigortalılara yapılacak hizmetlerin değerinin çok düşürmüştür. Diğer taraftan bu kıymet kaybından ayrı olarak, bankalara yapılan yatırımlar yukarıda işaret ettiğimiz ana kaidelerin hepsine cevap vermemektedir. Bir defa genel olarak randıman düşüktür. Zira faiz hadleri tahdit edilmiştir. Bankalara yapılan yatırımlar aneak aktüaryel hesapların talep ettiği itibarî bir nema getirmektedir. Emniyet bâzan haleldar olmuş, likidite kaideleri ise çok zamanlar işliyememiştir. Bu bakımlardan Kurulun vââdeli mevduat politikası yeniden gözden geçirilmek zaruretindedir.

Üzerinde durulması gereken ve bir hükümet politikası olarak ele alınmasında zaruret olan ikinci nokta sosyal sigortaların tatbik sahası meselesidir. Bugün Türkiye'nin faal nüfusu içinde yalnız 500 bin kadar işçiyi içine alan bir sosyal sigorta sistemi duyulan ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Hima-yeye muhtaç büyük bir kitle tamamiyle kendi haline terk olunmuştur. Bu konu-

da atılacak ilk adım, sosyal sigortaların tatbik sahasını İş Kanunununkinden ayırmaktır. Bu yapılmadığı, sosyal sigortalar yalnız çok mahdut bir kitleyi kapsamakla yetindiği takdirde gayeden çok uzak kalınmış olur. Artık her tarafta bir sosyal güvenlik haline gelen sosyal sigortaların tatbik alanları bütün çalışanları kapsamaya doğru gitmiş, yoluna çoktan girmiştir. Aynı yola girmek için ne ekonomik ne de sosyal bir engelin mevcut olduğuna kaani değiliz.

Bir Sempozyum

5 Haziran 1959 günü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde «Türkiye'nin Ortadoğu Politikası» konusu üzerinde yapılan bir Sempozyum, ulaştığı sonuçlar bakımından önemle üzerinde durulmağa değer bir mahiyet taşıyordu.

Sempozyuma, Üniversite mensupları, Dışişleri Bakanlığı erkânı ve bağımsız ve muhalif dış politika eksper ve yazarları çağırılmışlardı. Ayrıca, sempozyuma, asil mesgaleleri bakımından dış münasebetlerle yakın ihtisas ilgisi bulunmayan aydınlar da serbestçe katılmışlardı.

Üniversitemizde bağımsız zihniyetin ve medenî cesaretin bir türlü söndürülemediğini göstermesi bakımından verdiği ümidin yanısıra, sempozyum, değişik meslek ve ihtisaslardan gelen Türk aydınlarının (tabii, Dışişleri Bakanlığı erkânı hariç), Türkiye'nin D.P. devrinde tâkip ettiği resmî Ortadoğu politikasını beğenmemekte ve hattâ bu politikanın yerine konması gereken politikanın anahatları üzerinde ittifaka yakın derecede aynı şeyleri düşündükleri görüldü. Bizce, çok önemli olan şey de budur. Demek ki Türk aydını, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının bambaşka esaslar üzerine dayanmasını istemektedir. Ve, bu sadece, İktidar bakımından değil; onunla birlikte bu bölgede çok yanlış hareketlere girişmiş olan Müttefikler için de üzerinde durulacak bir olaydır. Demek ki D.P. İktidarı değişince, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında önemli değişiklikler olması büyük bir ihtimal dahilindedir. Müttefiklerin, kendilerini buna hazırlamaları ve aslında, bu değişiklikten Batı camiasının çok şeyler kazanacağını düşünerek hareket etmeleri zarurîdir.

Sempozyumda üzerinde mutabık kalınan noktalar şunlardır :

1 — Ortadoğu Milletlerinin sömürgeciliğin kalıntılarına karşı mücadelesi, Batı camiası ve bu arada Türkiye tarafından gereği gibi anlaşılammıştır. Bu bölge milletlerinin Birinci Dünya Harbinden sonra aldatılmış olmasının ruhi etkileri ihmal edilmştir. Bilhassa İngiltere ile Fransa, Ortadoğu'daki menfaatlerini korumakta kullandıkları usulleri, bu bölgede hızla gelişen milliyetçiliğin, kalkınma ve sosyal adâlet isteklerinin ve sömürgecilik aleyhtarlığının getirdiği yeni şartlara uyduramamışlardır. Birleşik Amerika ise, netice itibariyle, yanlış bir Atlantik tesanüdü fikrine kapılarak, bu iki Müttefikini, bazen istemeyerek de olsa, tâkip etmiş ve bu durum, Ortadoğu halklarında, Batıdan hiçbir suretle ümit bekleme gerektiği kanaatini uyandırmıştır. Ortadoğu ile Batı arasında bir köprü vazifesi için ideal bir durumda bulunan Türkiye'nin de, bu itimatsızlık buhranının hakikî sebeplerini anlamak şöyle dursun; kendi milliyetçi temellerini unutturmasına, Ortadoğu milletlerini üstelik tamamıyla haksız çıkartan bir zihniyete saplama, gerek Batı camiasının genel menfaatleri, gerek Türkiye'nin komşularıyla uzun ve kısa vâdeli münasebetlerinden doğan özel menfaatleri bakımından çok zararlı olmuştur.

Bağdat Pakti'nin başarısızlığının ve bilhassa İngiltere'nin bu Pakta dahil oluşunun doğurduğu tepkilerin ana sebeplerini, işte bu tahlilde aramak gerekir.

2 — İsrail Devletinin Filistin'de kurulması, Batı bakımından büyük bir hata olmuştur.

Ancak, artık İsrail'in bir realite olduğunda şüphe yoktur. Bu bakımdan, Türkiye İsrail'le diplomatik münasebetlerde bulunacaktır. Fakat, İsrail'in, Araplarla olan anlaşmazlıklarında Türkiye'nin, (İsrail'in varlığına halel gelmemek şartıyla), Arapları tutması lâzımdır.

3 — İktisadî gerilik Ortadoğu'daki istikrarsızlığın en önemli sebeplerinden biridir. Sosyal istismarın rolü de çok büyüktür.

Bağdat Pakti'nin, askerî veğesi üzerinde, herhangi bir müsbet sonucu olmasına maddeten imkân olmamasına rağmen, lüzumsuz yere fazla durulmuştur. Halbuki, Bağdat Pakti'nin bilhassa iktisadî ve sosyal veğeleri üzerinde

durmak lâzım gelirdi.

Ortadoğu, petrolünü, daha uzun bir müddet için, sadece Batıya satabilir. Ancak, Batının bu kuvvetli durumunu istismar etmemesi ve petrolün normal ticarî esaslar dairesinde işletilmesini kabullenmesi ve petrol kumpanyalarının siyasî istismarelikten vazgeçmeleri lâzımdır.

4 — Ortadoğu'da cemiyet içersinde komünist temayüller kuvvetli değildir. Ancak, mevcut şartlar, komünizmin gelişmesine müsait değildir, denemez. Ortadoğu milletlerinin, bilhassa Arap milletlerinin, Batı ile münasebetlerinde Sovyet kartını oynamalarını önlemek herşeyden önce onların Cezayir gibi, millî bağımsızlık dâvalarının Batı tarafından anlayışla karşılanmasına bağlıdır.

5 — Arap nötralizminin Batı menfaatleri aleyhinde hayatî sonuçlar doğuracağı sanılmamalıdır. Aksine, Arapları, Batıyla siyasî ve askerî ittifak yapmağa sevk etmek için sarfedilen gayretler, Araplarda Batıya karşı mevcut itimatsızlığı büsbütün arttırmaktan başka bir sonuç doğurmamaktadır. Bu durumda Batı için en ehven ve mümkün şekil, Arap tarafsızlığının muhafazasıdır.

Bu arada, Birleşik Amerika'nın Ortadoğu'da şimdiye kadar yaptığı gibi, intisadî ve askerî yardımı, Arap Devletleri arasında fark gözeterek kullanmak ve yardımı, ittifak sağlamanın bir vasıtası olarak görmemek lâzımdır. Bunun gibi, İsrail - Arap hudutlarında Birleşmiş Milletler İnzibat Kuvvetinin tam olarak yerleşmesini sağlamak neticesinde, Araplara silâh vermek suretiyle, onları, askerî malzeme almak için Demirperde gerisine başvurmak zorunda bırakmamak lâzımdır.

6 — Arap birleşme hareketi başarı sağladığı takdirde, bunun Türkiye bakımından bazı menfî sonuçları olabilir. Bu itibarla, Türkiye, Arap Birleşme hareketini aktif şekilde desteklemek mevkiinde değildir. Ancak, birleşme hareketinin Arap halk oyunda çok kuvvetli oluşu dolayısıyla, birleşmenin aleyhinde de hiçbir suretle çalışmamak lâzımdır. Herhâlde, Türkiye, birleşmiş bir Arap Devletinin dostluğunu imkân nisbetinde kazanabilmek ve hiç değilse, düşmanlığını ziyadesiyle kazanmamak için, Arapları haklı ve realist oldukları dâvalarda desteklemelidir. Bu yapılsa, Arapların dostluğunu kazanmak bir ihtimaldir; fakat, aksi yapılsa, Arap-

ların düşmanlığını kazanmak mukadderdir. Bununla beraber, eğer Arap milliyetçiliği bir gün kat'î şekilde Türkiye aleyhtarı bir istikamete girerse, bu kuvvete karşı bir muvazene unsurunun da İsrail olabileceğini akıldan çıkarmamak gerekir. Ancak bu, asla, Arapların İsrail'e karşı haklı ve realist oldukları nisbette desteklenmelerine engel olmamalıdır. Türkiye'ye düşman bir veçheyi kat'î surette iktisap ettiği takdirde Arap Milliyetçiliğine karşı diğer bir muvazene unsuru olarak, Türk diplomasisi, Zenci Milliyetçiliğini bulabilir.

Sempozyumda, bu fikirler çoğunluğun fikirleridir. Bununla beraber, bir azınlık da, birleştikleri takdirde Arapların Sovyet sızmalarına karşı daha mukavim olacakları mülâhazasıyla, Türkiye'nin ve Batı camiasının, Arap birleşme hareketini desteklemesi fikrini savunmuştur.

Arap birleşme hareketine karşı hakikî bir tarafsızlık siyaseti tâkibine taraftar olan çoğunluk ise, bu mülâhazanın doğruluğunu inkâr etmemekle beraber, mevcut sınır dâvalarının gelişme imkânlarının varlığı mülâhazasının da, bu tarafsızlık siyasetini haklı çıkartacağı kanaatindedir.

Ancak, daha uzun bir vâde için, Arap Devletlerine ve Ortadoğu halklarına karşı mevcut meselelerde tâkip edilecek siyasetin pratikte ne olması gerektiği hususunda, iki fikrin savunucuları arasında ciddi bir görüş ayrılığı mevcut değildir.

7 — Türkiye, Ortadoğu memleketleriyle kültürel münasebetlerini geliştirmelidir. Atatürk İnkılâplarının Ortadoğunun aydın umumî efkârındaki büyük itibarı, bu gelişmenin ana temasını teşkil etmelidir.

Dr. Adenauer'in Kararı

Dr. Adenauer'in son kararı, yalnız Dr. Ludwig Erhard için sürpriz olmuştur. Batı yayınına bakılırsa, genç Cumhuriyet, kuruluşundan beri, denebilir ki iç politikada ilk ciddi krizle karşılaşmıştır. Öyle görülüyorki, Batı Almanya Başvekilinin, Cumhurbaşkanlığından adaylığını geri alması, partisi kadar, halkıda şaşırılmıştır. Dr. Konrad Adenauer, Batı Almanya Cumhuriyetinin, demokratik müesseselerin senbolü olarak, gerek içeride, gerekse dışa-

rida tanınmıştır. 7 Nisanda, Cumhurbaşkanlığı için adaylığını açıkladığı zaman, "tutulan istikamette istikrar ve sarsıntısız intikali" temini, sebep olarak göstermişti. Bugün dümeni bırakmak istemeyişi, haklı olarak genç Cumhuriyetin müesseselerin ve demokratik düzenin, zayıf temellere bina edildiği in-tibamı yaratabilir. Kaldı ki, son kararını açıklıyan mektupta gönderdiği sebeplerde, pek ikna edici görülüyor. Dr. Adenauer'e göre, eğer Cenevre Konferansı muvaffak olursa, bir seri zirve ve Hariciye Vekilleri Konferansı olabilir ve bu taktirde onun klavuzluğuna ihtiyaç duyulabilir. Eğer, Cenevre Konferansı başarısızlığa uğrarsa, Milletler arası münasebetler daha kötüleşebileceği için yine onun idarenin başında bulunmasına zaruret olabilir. Bu bakımdan, Milletlerarası münasebetlerin hassas olduğu bugünlerde, yerini terk etme mesuliyetini alamazmış.

Demokratik bir düzende, böyle bir zarureti toplum veya kendisini iktidarda tutan parti duysa idi, ciddiye alılabirdi. Gerçek odurki, Şansilye'nin kararı, halkın ve partisinin arzusuyla çatışmaktadır. Kararın kendisini ve partisini küçük düşürdüğü kanaatı, Almanya içinde ve dışında umumi bir kanaattir. Kaldı ki Dr. Adenauer'in, gelecekte karşılaşılacağını tahmin ettiği olayları, halle tek kendisini muktedir göstermesi, yerine namzet olanlar için çok büyük haksızlık teşkil etmektedir.

Öyle görülüyorki, gerçek sebep, Dr. Adenauer'in kendi yerine getirmek istediği kimseyi, partisine kabul ettiremeyeceği kanaatı, son kararın sebebidir. Şimdiki Cumhurbaşkanlığı, üçüncü defa namzetliğini koymayacağını açıkladığı zaman, ki istesede anayasa değişmedikçe buna imkân yoktur. Bu makam Erhard'a teklif edildi. Başvekil Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı olan Dr. Erhard'ın kat'î olarak, Cumhurbaşkanlığı namzetliğini reddi, iktidar partisini, muhalefetin itibarlı namzedi, Prof. Carlo Schmidt karşısına çıkartacak namzet bulma güçlüğüne soktu. Schmidt partisini aşmış bir kişiliğe sahiptir. Prof. Dr. Erhard, yalnız partisini değil, millî hudutları aşan bir kişiliğe sahip olduğu için, muhalefet adayı karşısına sürülecek en iyi bir namzettir. Fakat Dr. Adenauer'in ilk hatıra Erhard'ı getirmesi, böyle bir düşünceden ziyade, ana başvekilâlete giden yolu tıkamadan ileri geliyordu. Gerçekte de, bugünkü statüsü ile Batı Almanya

Cumhurbaşkanlığı, politik olmayan, idareye müessir olma imkânları hemen hiç gibi denecek derecede bir müessesedir. Bu haliyle Erhard'a uzatılan yer, bir nevi politikadan şerefli bir çekilme teklifi idi. Ekonomi Bakanının kat'î olarak adaylığı reddi, zaruri olarak Maliye Vekili Franz Etzel'i namzet kılıyordu. Bugün de, Başvekilin son kararından sonra, öyle görülüyor ki, namzetlik topu onun elinde kalmışa benzer. Dr. Adenauer'in Cumhurbaşkanlığı kabul etmesi, partisine rahat bir nefes aldırdı. Halk bunu pek münasip bulmuştu. 83 yaşında olan şansölye için siyasi hayattan, milletin sevgi ve hürmet halesi ile çevrili bir makamı seçerek çekilmesi, siyasi kariyerinin en uygun sonucu olacaktı. Fakat anlaşılıyor ki, ihtiyar Şansölye namzetliği kabul ederken, Maliye Vekili Franz Etzel'i Başvekilâlete getirebileceğine emin gibiydi. Bu inancında ne kadar haklı olduğu bilinmiyor, bilinen birşey varsa, Cumhurbaşkanlığı adayı olma hususunda kararını açıkladıktan sonra, giriştiği Erhard alehtarını kampanya ile namzedinin şansını yıkmıştır. Dr. Adenauer; harp sonrası gelişen Fransız — Alman münasebetlerini, Almanya'nın Avrupa politikasında, devamı zaruri temel olarak kabul ettiğini ve Erhard'ı bu münasebetleri tahkim edecek diplomatik kapasite ve taktikliğe sahip düşünemediği

anlaşıyor. Dr. Erhard'ın, Fransızlar'ın müşterek Avrupa Pazarı plânından ziyade, daha liberal İngiliz Serbest Ticaret Sahası plânına, sempatizan olduğu da söylentiler arasındadır. Fakat bizzat Dr. Erhard'ın Washington'da yaptığı açıklama, bunu teyid etmemektedir. Çünkü kendisiyle Başvekil arasında, siyasi veya ekonomik hiçbir görüş ayrılığı olmadığını açıklamıştır.

Olayların seyrine bakılacak olursa, partinin Franz Etzel'i değil, Başvekil Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Prof. Erhard'ı Başvekil görme arzusu kat'î bir karara ulaşmıştı. Hâkim kanaat odur ki, bugünkü Alman ekonomik kalkınmasının mimarı olan Erhard, partiyi 1961 genel seçiminde zafere ulaştıracak, Adenauer'den sonra tek şahıstır. Bu umumi arzuyu yenemeyen Başvekil, Dr. Erhard'a Başvekilâlet yolunu kapamak için, sözünden geri dönmeyen başka çare bulamamıştır. Nasıl bulsun ki, Dr. Erhard, Maliye Vekili kadar kolayca telkine müsait bir insan değildi.

Muhalefet kendisini demokratik müesseseleri küçümsemekle ittiham ediyor. Bunu seçimde azami istismar edeceği şüphesizdir. Fakat bizzat kendine hürmet duygusunu yıktığı da bir hakikattir ki, yanılmaz kabul edilen ihtiyar Başvekilin, ilk defa ne istediğini bilmediği kanaatı kütlede uyanmış görülüyor.

İncelemeler

İsrail Ekonomisinde Plânlama

Osman OKYAR

İsrail Ekonomisinde plânlama — 1
I. Bu yazıda, İsrail hükümetinin son zamanlarda tatbik etmeye başladığı iktisadî plânlama usullerini kısaca izah etmek istiyorum. Bir plânlama tecrübesi teşkil etmek itibariyle haddi zatında mevzuun ehemmiyeti vardır. Üstelik, aşağıda işaret edeceğim gibi, İsrail'in halen karşılaştığı başlıca iktisadî meselelerle, Türkiye'nin iktisadî meseleleri arasında bazı şayanı dikkat benzerlikler vardır. Bu itibarla, iktisadî prob-

lemlerini halletmek yalunda İsrail'in tatbik ettiği iktisadî siyaseti ve bu arada iktisadî plânlama faaliyeti hakkında fikir edinmek bizim için çok faydalı olacaktır kanaatindeyim. Bu yazıda kullanacağım başlıca mehzazlar, İsrail Maliye Vekâletiyle, Merkez Bankası'nın Araştırma ve Etüd Büroları tarafından hazırlanan «1959/1960 yılı için Millî Bütçe» adlı vesika ile Londra'da intişar eden Economist dergisinin, 16 Mayıs 1959 tarihli nüshasında, İsrail Devleti

hakkında neşredilen hususi ilâvedir.

II. İktisadî plânlama usullerini gözden geçirmeden önce, İsrail'in umumî iktisadî ve hattâ siyasî durumunu gözden geçirmek ve bu memlekette mevzu bahis olan başlıca iktisadî problemlere işaret etmek doğru olur. İktisadî plânlamanın hedeflerini ve usullerini kavramak bakımından böyle bir giriş zaruret vardır.

Malûm olduğu üzere, İsrail Devleti, Birleşmiş Milletlerin kararıyla 1947 de tesis edilmişti. Kuruluşundan derhal sonra bu devlet ile Arap komşuları arasında, harp çıktı. Bu harpten galip çıkan İsrail, o tarihten itibaren, deniz sahiline sıkışmış ufak bir arazi üzerinde mevcudiyetini korumayı ve kuvvetlenmeğe teşebbüs etmiştir. Bir hayat memmat mücadelesi içinde bulunan İsrail'de, iktisadî davalar ve siyasî davalar çok sıkı irtibat halindedir. Bu küçük Devlet, mevcudiyetini korumak için herşeyden evvel nüfusunu çoğaltmaya uğraşmış ve dışarıdan gelen muhacirleri kabul ederek 10 sene içinde nüfusunu üç misli kadar yükseltmiştir. 1948 ile 1952 arasında yıllık göçmen sayısı 200.000'e yaklaştı. 1952 - 1954 arasında muhaceret çok yavaşlamış olmakla beraber, 1954 ten sonra yeniden hızlandı. Son yıllarda, İsrail'e gelen yıllık göçmen sayısı 30 - 40.000 arasındadır.

İsrail hükümetinin muhaceret sahasındaki tutumu, yaş, meslek ve cins farkı gözetmeksizin, İsrail'e gelmek isteyen her Yahudiyi memlekete kabul etmektir. Gelenlerin bir kısmı, istihsale iştirak edecek durumda olmadıkları için, ekonomiye yük teşkil ediyorlar. Dünyanın dört bir ucundan gelen çeşitli millet ve medeniyetlere mensup Yahudilerin bir araya getirilmesi ayrı bir problemdir.

İsrail, mühim sebeplerle Millî Müdafaa için, bütçesinde geniş bir pay ayırmak mecburiyetindedir. Hudutlarında gerginliğin hiç bir zaman eksik olmaması, savunma gayretinin devamını icabettirmektedir.

Tabii kaynakları itibariyle memleketin daha ziyade fakir ve susuz bölgelerden müteşekkil bulunması da İsrail için büyük bir dâva teşkil ediyor. İsrail, gıdasının mühim bir kısmını dışarıdan getirmek mecburiyetinde olduğu gibi, gelişen sanayiinin ham maddelerini de geniş ölçüde ithal etmek zaruretindedir. Bu şartlar altında, ithalât ile ihracat arasında devamlı olarak büyük

açıkların mevcut olacağı tabiidir. Meselâ, 1958 senesinde mal ve hizmet ithalâtının kıymeti 1055 milyon İsrail lirası iken, ihracatın kıymeti ancak 420 milyon lira olmuştur. Aradaki farkın geniş ölçüde dışarıdan yardım ve kredilerle kapatılması icabettirmektedir.

Bu itibarla, İsrail Hükümetinin iktisadî siyasetiyle, plânlama sahasında faaliyetini tahlil ederken, şu başlıca hususiyetleri hatırdâ tutmak doğru olur : 1) Nüfus ve faal nüfusta hızlı bir artış vardır. (Nisbî olarak yılda % 4,4). 2) Ekonomi tabii kaynaklar itibariyle fakirdir ve savunmaya büyük ehemmiyet sarfetmek zorundadır. 3) Çeşitli sebeplerden hasıl olan bünyevî bir dış ticaret açığı mevcuttur. Denilebilir ki, birinci problem Türk Ekonomisi için aynen mevcuttur. Değişik ölçülerde olmakla beraber, diğer noktalar da Türkiye'de mevzu bahis olmaktadır. Bu benzerliklerin mevcudiyeti, bizi dâvalarının çözülmesi yolunda İsrail Hükümetinin takip ettiği iktisadî siyaset ve aldığı tedbirleri yakından takip etmeğe sevk etmelidir.

III. Bu yazıda, tabiiyle İsrail'in iktisat politikasını ve mazideki olayları teferruatiyle gözden geçirecek değilim. Sadece son yıllarda iktisadî siyasetin mühim bir unsuru olarak tatbik edilmeğe başlanan plânlama usulleri üzerinde durmak istiyorum.

İsrail'deki plânlamanın başlıca iki vechesi olacağı anlaşılıyor : bir yandan uzun vadeli iktisadî kalkınma plânını yürütülecek, diğer yandan da bir yıla mahsus daha kısa vadeli iktisadî plânlama usulleri (millî bütçe) tatbik edilecektir.

Evvelâ, uzun vadeli plândan kısaca bahsedelim. İfade edildiğine nazaran İsrail için beş yıllık teferruatlı bir kalkınma plânı halen hazırlanmaktadır. Zaman isteyen bu hazırlığın, daha bir müddet devam edeceği anlaşılıyor. Plân meydana getirildikten sonra, aşağıda izah edilecek olan yıllık millî bütçe, plâna bağlanarak uzun vadeli plânlama ile kısa vadeli plânlama irtibatlandırılacaktır.

Uzun vadeli plân, henüz neşredilmemiş olmakla beraber, önümüzdeki beş veya on sene için ekonominin başlıca uzun vadeli hedefleri şunlar olduğu ifade ediliyor :

a) İstihsalde sür'atli artışın devam etmesi lâzımdır. Bu suretle dışarıdan gelecek göçmenlerle, dahilde faal nüfus artışına istihdam temin etmek

mümkün olacaktır. Bunu sağlamak için, önümüzdeki yıllarda yatırım hacmi, halihazırdaki seviyesine nazaran, % 25 nispetinde yükseltilmelidir. Yatırımların finansmanı karşılamak için de, halihazırda halkın istihlak ve tasarruf temayülleri nispetlerinde esaslı bir değişme yapmak icabedecektir. 1958 senesinde yatırımların kıymeti 869 milyon İsrail lirası idi ki, bu kıymet, aynı senede, gayri - safi millî hasılanın % 24'ünü ve mecmu kaynakların da % 19 unu teşkil eder. Parantez içinde, Türkiye'de yatırımların gayri - safi millî hasılanın ancak % 11'ini teşkil ettiğini kaydedelim.

Yatırımın mühim bir kısmı dışarıdan sermaye ithali veya bağışlarla finanse edildiği nazarı itibare alınsa da, halihazırda yatırımlar için sarfedilen gayret küçümsenemez. Bu itibarla ifade edildiği üzere önümüzdeki yıllarda yatırım seviyesinin % 25 nispetinde artırılması kolay olmayacaktır. 1958 de 869 milyon İsrail lirası olan yatırım yekûnunun 236 milyon lirası Kalkınma Bütçesi denen Devletin iktisadî yatırımlarına tahsis edilmiştir. Yatırım yekûnunda hususî sermayeye düşen hisse 252 milyon İsrail Lirasıdır. Nihayet, mesken inşaatına tahsis edilen yatırımların yekûnu, 275 milyon lira olup, bunun 131 milyonu devlet eliyle, 144 milyonu da hususi müteşebbisler eliyle yapılmıştır. Yukarıdaki rakamlardan anlaşılacağı üzere, İsrail'in iktisadî hayatında, Devletin rolü ehemmiyetlidir.

b) Uzun vadeli plânın ikinci hedefi, dış ticaret açığının indirilmesi olacaktır. Son yıllarda mühim meblâğlara varan ve dış ticaret açıklarının kapatılmasına yarıyan sermaye giriş hareketinin, önümüzdeki yıllarda yavaşlayacağı tahmin ediliyor. Çeşitli kaynaklardan müteşekkil olan bu akımın kıymeti 1958 senesinde 345 milyon İsrail lirası idi. Bu yekûn içinde, Almanya'nın harp tazminatı olarak ödediği miktar 135 milyon liraya, Amerikan yardımı 58 milyon liraya, çeşitli Yahudi yardım teşkilâtlarının yaptıkları bağışlar da 97 milyon liraya varıyordu. Buna ilâveten 70 - 80 milyon İsrail lirası civarında yabancı krediler temin edilmişti. Alman tazminatı ödemeleri 1961'de nihayet bulacaktır. Bundan sonra, dış ticaret açıklarının kapatılması çok güçleşecektir.

Diğer taraftan, İsrail ekonomisinin ithalat ihtiyaçlarının önümüzdeki yıl

larda artacağı hesaplanmaktadır. Bu husus, istikbalde yeni döviz kaynakları temin etmek dâvasını büsbütün acil hale getirmektedir. İhracatın, önümüzdeki yıllarda, her sene % 25 - 30 nisbetinde artırılması, uzun vadeli hedeflerden biridir. Gerek sınaî mamullerin, gerek ziraî maddelerin (narenciye gibi), ihracatının 1959/60 mevsiminde mahdut ölçüde artacağı zaten derpiş edilmiştir. Fakat ihracatın yılda % 25 nispetinde arttırılması, muazzam bir dâva teşkil eder. Bu işin altından nasıl kalkılacağını öğrenmek için hazırlanmakta olan beş yıllık kalkınma plânının neşredilmesini beklemek icabeder.

IV. Kısa vadeli, diğer bir deyişle, yıllık plânmaya gelince, bu plânlama, esas itibariyle sıkı irtibat halinde olan üç bütçeden müteşekkildir : İktisadî mahiyette bulunan devlet envestismanlarını ihtiva eden yıllık kalkınma bütçesi, bilumum döviz alm satım işlerine müteallik yıllık dış ödemeler bütçesi ve nihayet bütün millet ekonomisinde müteakip yılda, bir zandan istihsal ile mecmu kaynakların seyrini, diğer yandan çeşitli sarfiyat unsurlarının seyrini gösteren millî bütçe.

Mahiyeti belli olan yıllık devlet envestismanları bütçesi üzerinde durmuyarak, diğer iki bütçeyi kısaca gözden geçirelim.

a) Millî Bütçe

Bu bütçe kalkınmaya ait başlıca âmil ve verileri tek bir çerçeve halinde birleştirmekte ve devletin cari ve yatırım bütçesiyle döviz bütçesini millet ekonomisi kadrosunda koordine etmektedir.

Millî bütçe, bir yandan, müteakip sene zarfında millî istihsalın kıymeti ve ithalât yolu ile buna ilâve edilecek olan kaynakların kıymeti hakkında tahminleri, diğer yandan da bu kaynakların muhtemel sarf şekli hakkında tahminleri ihtiva etmektedir. Önümüzdeki yıla ait tahminler hazırlanırken, bunlar hem bir evvelki yılın fiyatlarına göre, hem de önümüzdeki yıl zarfındaki muhtemel fiyat seviyesine göre kıymetlendirilmektedir. Bu suretle, önümüzdeki yıl zarfında fiyat hareketine ait bir tahmin de millî bütçede yer almaktadır. Millî bütçenin esas cetvellerinden biri olan kaynakların kullanışlı cetvelini aşağıda veriyoruz :

Yukarıdaki tablo, İsrail'deki iktisadî plânlamaya misal teşkil etmesi itiba-

Kaynaklar ve kullanılış (x)

1958 fiilî rakamları ve 1959/60 için tahmin (milyon İsrail lirası)

	Mutlak kıymetler			Nisbî yükseliş veya azalış	
	1958 câri Fiyatları	1959 / 60 1958 fiyatları	Câri	Reel olarak	Fiyat-larda
G. S. Millî hasıla	3590	3985	4095	9	2
İthalat	1055	1105	1115	4	1
Mecmu kaynaklar	4645	5090	5210		
Şahsî istihlâk	2570	2865	2910	9	1
Âmme istihlâkı	750	820	870	7	5
Hükümet haklarında değişme	35	25	25		
G. safi yatırım	870	865	895	0	3
İhracat	420	480	480	11	0
Yekûn sarfiyat	4645	5055	5180		
Hata ve noksan		35	30		

(x) Bak. : Millî Bütçe, İsrail Maliye Vekâleti ve Merkez Bankası, Kudüs, Ocak 1958.

riyle manidardır. Bu yazıda tabloda yer alan çeşitli maddelerin değişmeleri ve bunların sebepleri hakkında, herhangi bir tefsirde bulunmayacağım. Daha ziyade plânlama tekniği üzerinde durmak istiyorum. Bu bakımdan nazarı dikkati celbetmek istediğim hususlar şunlardır : İsrail'deki kısa vadeli plânlamanın gayesi, diğer memleketlerde olduğu gibi, mevcut olan kaynaklar ile bunlara talip çıkacak çeşitli sektörlerin sarfiyatı arasında takribî bir muvazene tesis etmektir. Dahilî fiyat seviyesinde müteakip yıl zarfında beklenen değişme, kaynaklar ile mecmu sarfiyatın arasındaki denksizliğin kaba bir ölçüsü olarak kabul edilebilir. Yukarıdaki tabloya nazaran, İsrail iktisatçıları, 1959/60 devresinde fiyat seviyesinde ancak % 2 gibi cüz'î bir artışın vuku bulacağını tahmin etmişlerdir. Bunun sebebi de, 1959/60 devresinde, ekonominin emrine geçecek kaynaklar ile sarfiyat arasında takribî bir denkliğin mevcut olacağına dair kanaatleridir. Bu denkliğin tesisinde yatırımlarla devlet masrafları gibi kalemlerde takip edilen politikanın mühim tesiri vardır.

Müteakip yılda, kaynakların seyrine ait tahminler, çeşitli sektörlerde istihsalın inkişafıyla ilgili tahminlere istinat etmektedir. Böylece sanayi, ziraat ve diğer sektörlerde, bir yandan istihdam edilecek emek gücündeki değişmeler ve işçi başına produktivitenin seyri, diğer yandan da yatırım teçhizatı ve makinelerin müstakbel durumu ile teşebbüslerini emrine verilebilecek ham madde miktarları nazarı itibare alına-

rak, sabit fiyatlar üzerinden istihsal kıymetleri tahmin edilmektedir. Daha aşağıda izah edeceğimiz şekilde hesaplanan, ekonominin ithal kapasitesi esas alınarak müstakbel mal ve hizmet ithalâtı hakkında da tahminler yürütülmüştür. İstihsal ve ithalâtın toplamı mecmu kaynakların kıymetini verir.

Bu hesaplar tamamen müstakil olarak yürütülen sarfiyat hesabı da, hükümetin gelecek yılda envestismanlar ve âmme sarfiyatı sahalarında takip edeceği iktisadî politikanın esaslarını aksettirdiği gibi, bu politikanın tesir sahası dışında bulunan bazı verileri de ihtiva eder.

Ezcümle, müteakip yılda şahsî istihlâk masraflarının tahmini, şahısların eline vergiden sonra geçecek olan sarfedilebilir. Gelirlerin, ortalama olarak, % 90'ının istihlâk için kullanılacağı farazesine dayanır. Âmme istihlâki tahmini, devletin cari sivil masraflarıyla askerî sarfiyatındaki muhtemel değişmeleri gösterir. Gayrı - safi yatırıma ait mecmu tahmin, bir yandan, devletin envestisman bütçesinde yer alan yatırımların kıymetini, diğer yandan, hususi sektörün yatırımlarına ait tahmini ihtiva ettiği gibi, gerek devlet eliyle, gerek hususi müteşebbisler tarafından yapılacak olan mesken inşaatına dair tahmini de aksettirir.

Böylece kaynakların ve millî sarfiyatın seyrine ait tablo, millî bütçenin esasını teşkil etmekte ve müteakip yıl zarfında, millet ekonomisinin başlıca temayülleri hakkında fikir edinmeğe imkân vermektedir. Bittabi, burada mevzu bahis olan tahminler kat'î mahiyette değildir. Sadece çeşitli unsurların muhtemel kıymetleri hakkında bilgi verecek kaba ve takribî rakkamlar

mevzuubahistir. Fakat bu kadarı dahi, devlet adamları ve iktisatçılar için büyük kıymet ifade eder. Millî bütçenin esas fonksiyonu, devlet yatırımlarını ihtiva eden kalkınma bütçesiyle, dış tediyeler durumunu aksettiren döviz bütçesinin bir arada, millet ekonomisi çerçevesi dahilinde, mutalâa edilmesine imkân vermektir. Bu suretle, yatırım masraflarının döviz durumu üzerindeki tesirini ölçmek mümkün olabileceği gibi, yatırımların dahildeki iktisadî müvazene ve fiyatlar seviyesi üzerindeki tesiri hakkında fikir edinmek kabîl olmaktadır.

b) Dış ödemeler bütçesi

Dış ödemeler bütçesi, müteakip yıl zarfında «ithalat kapasitesinin» hesabına dayanıyor. Müteakip yıl zarfında azamî ithal kapasitesini tayin eden cihet, beklenen safi sermaye akımının kıymetiyle mal ve hizmet ihracatının tutarı yekûnudur. 1959 / 60 malî yılında safi sermaye hareketinin 353 milyon dolar ve mal ile hizmet ihracatının 267 milyon dolar olacağı tahmin edildiğine göre, bu devredeki mecmu ithal kapasitesi 620 milyon dolara yükselmektedir. Binaenaleyh, millî bütçenin kalemleri, 620 milyon dolarlık bir ithalât hacmine göre ayarlanmıştır. İthalâtın, İsrail ekonomisi içinde ne şekilde kullanılacağını gösteren aynı bir cetvel de meydana getirilmiştir. Böylece ithalât şu kategorilere bölünmüştür : tekrar mal veya hizmet şeklinde ihraç edilmek üzere yapılan ithalât, carî âme masrafları için lüzumlu ithalât, yatırımı için ithalât ve şahsî istihlâk ihtiyaçlarını karşılayacak ithalat. İşte millî bütçe de, müteakip yılda çeşitli kalemlerin tayinine yardım etmiş olan esaslardan biri de ithalâtın yukarıdaki şekilde bölünmesi olmuştur.

V. Yukarıda, ana hatları itibarıyla, İsrail'deki plânlamayı izah etmeğe çalıştım. Kaydettiğim üzere İsrail'deki plânlama faaliyeti henüz yenidir. Bu itibarla plânlamanın tesirliliği ve neticeleri üzerinde şimdiden hüküm vermeyiz. Maamafih, başlamış olan plânlama faaliyeti hakkında bazı umumî mütalâalarda bulunmak mümkündür.

Evvelâ Türkiye bakımından şu neticeler çıkarılabilir : Sistemi geniş ölçüde hususî teşebbüse dayanan İsrail şümüllü bir plânlamaya girişmiştir. Bundan maada, İsrail'in karşılaştığı başlıca iktisadî problemler : Türkiye'ninkine çok yakındır. Diğer bir deyiş-

le, sür'atli nüfus artışına istihdamı temin etmek ve dış ticaret açığını küçültmek başlıca hedeflerdir. Bu hedeflerin tahakkuku için İsrail Hükûmetinin, iktisadî kararları, sadece piyasa mekanizmasına ve müferit teşekküllere bırakmaksızın şümüllü bir iktisadî plâna dahil etmek ihtiyacını duymuş olması çok manidardır. Benzer meselelerle karşılaşan Türkiye'nin bunun üzerinde durması icabeder.

İsrail'de tatbik edilmeğe başlanan plânlamanın usul ve gayeleri hakkında edindiğim diğer intibalar şunlardır :

Bilhassa bir yıllık millî bütçenin tanziminde tezahür ettiği gibi, plânlamanın mahiyeti makro - ekonomiktir. Diğer bir deyişle ekonominin bütününe şâmilidir. Bu bakımdan, plânlama Keynes mektebinden mülhem almakta ve İkinci Dünya Harbinden sonra bir çok Garbî Avrupa memleketlerinde tatbik edilen plânlama şekline yaklaşmaktadır. Ekonominin bütününe şâmil olmakla beraber, bu nevî plânlamanın iktisadî bünyenin teferruatlı tahliline de

istinat etmesi icabeder. Nitekim İsrail plânlamasında malî bütçe ile bir yandan yatırım bütçesi, diğer yandan dış idameler bütçesi arasında yakın irtibat kurulması, bazı bünye tahlillerinin yapılmış olduğunu göstermektedir.

İsrail'deki plânlamanın başlıca hedeflerinden birinin, iktisadî ve malî müvazeneyi sağlamak olduğu anlaşılıyor. İsrail'in kuruluşunu takip eden yıllar zarfında, bir yandan savunma masraflarının tazyiki, diğer yandan muhaceretin doğurduğu iktisadî zaruretler yüzünden sür'atli bir enflasyon vuku bulmuş ve bu da ekonomiye zararlar ıka etmiş idi. Millî ekonomide bir yıllık muhtemel masrafların kaynaklarla karşılaştırılması sayesinde, bunların arasında bir müvazenenin temini mümkün olmakta ve böylece enflasyonist tazyikler önenebilmektedir. Son bir iki yılda, İsrail'de umumî fiyat seviyesindeki hareketlerin yavaşlamasında global plânlamanın da tesiri olduğu şüphesizdir.

Fındık Bölgesindeki Köylülerin Kredi Borçlanma Durumu

HARMANDALIOĞLU

Geçen yazımızda Orta Anadolu Bölgesinde oturan EKİNCİ köylerinin kredi ve borçlanma durumu üzerinde bazı rakamlar vermiştik. Bugünkü yazımızda da Karadeniz Bölgesinde yaşayan FİNDİKÇİ köylerinin çeşitli kaynaklardan çektiği krediler üzerinde durmak istiyoruz. Yerinde yaptığımız araştırmalara göre, bugün nüfus sayısı 2 milyona yaklaşan bu bölgedeki fındık müstahsilinin kredi ve ödeme şekilleri TAHİL BÖLGESİ'nde oturan köylülerinkinden oldukça değişik bir durum göstermektedir.

1958 yılındaki duruma göre, Fındık Bölgesi'nde oturan köylüye iki çeşit kredi sağlanıyor: 1 — Ziraat Bankasının Kredi Kooperatifinden. 2 — Fındık Tarım Satış Kooperatifinden.

Bir fındık ziraatçısı durum ve şartlara göre, - Fındıkçılığın ihyası için bazen yukarıdaki kaynakların yalnız birinden, bazen de her ikisinden birden ayrı ayrı kredi sağlayabiliyor. Görünüşe göre, Fındık Tarım Satış Kooperatifine ortak olanlara Z. Bankası kre-

di açmamakta ise de, Fındıkçılar dolaşmaçlı yollardan bunun da kolayını bulmaktadır. Bakarsınız evin erkeği, Fındık Tarım Satış Kooperatifine üyedir, ancak buradan para çekebiliyordu. Diğer taraftan karısı, tapu mukabilinde Z. Bankasından para çekebiliyor. Banka, fındık müstahsiline, beyanname üzerinden dönüm başına bir para ödüyor.

Bir de bu kooperatifler dışında köylülerin kasaba esnafından çektiği krediler vardır ki, bunun üzerinde burada bir parça durmak istiyoruz. Karadeniz'in başlıca Fındık Bölgesi'nden biri sayılan Akçakoca'da, - bu krediler ve borçlar hakkında - geçen yaz kasabalı bir esnaf, şöylece kelâm etti: «Şu gördüğün avuç içi kadar kasabada 350 ye yakın çeşitli işler yapan esnaf vardır. Son senelerde köylerden şehire bir göç başladı. Üç - beş sene sonra köylülerin hemen hepsi, dön geri ederek soluğu köylerinde alacaklardır. Sebebine gelince : köylüler, köylerinde kaldıkları müddetçe onbir ay sıkırlar,

sadece bir ay Ramazan tutarlar. Oysa, şehrin 12 ayı da Ramazan'dır. Şehire göç eden her köylü, Ramazan'ı 12 aya çıkarıyor demektir. Üstelik bu durumda olan köylülerden birçoklarının evleri ya Bankaya, ya Fındık Tarım Satış Kooperatifine ipotektir.»

Esnaf, konuşmasına şöyle devam etti : «Bugün, köylülerimiz, kooperatiflere olan borçları dışında, ayrıca kasabamızın 350 esnafını kafese koymakla, alavere, dalavere, kandırmakla meşguldür. Köylü bu ayrı ayrı yerlerden çektiği kredilerin yükü altında yıldan yıla durumunu ağırlaştırarak sıkıntıya düşmektedir. Mağazallah, bir sene fındık bitmese - kaderini tek mahsule bağlayan - köylümüzün hali dumandır.»

Fındık Bölgesi'nin özelliklerinden biri de şudur : Fındık müstahsilinin cebi yılda ancak bir ay para görür. Fındık satışından elde ettiği parayı hemen borçlarına dağıtır. Ondan sonra el elde, baş başadır. Bütün bir yıl veresiye yer - içer. O, çok kere fındıklar daha dalındayken, varidatını yemiş, bitirmiştir. Bir kilo fındığın dahından koparılıp ihraç edilir bir hale gelinceye kadar üzerine binen masraf 100 - 130 kuruş arasındadır. Geçen sene Fındık Tarım Satış Kooperatifinin ortaklardan satın aldığı fındıklar, ihraç edilemediğinden binlerce çuval fındık, depolarda çürümeğe yüz tutmuştur. Çürüyen fındıkların miktarı bütün bölgede 1700 vagon olduğu tahmin edilmektedir. Ve bugün Tarım Satış Kooperatifi milyonlarca lira köylüye borçludur.

Durum böyle iken, öbür yandan Fındık Tarım Satış Kooperatifinden yüzbinlerce lira harcayarak Akçakoca'da yapılan bir fındık fabrikası, dışarıdan makine getirilemediğinden iki yıldır atıl yatmaktadır. Bu günkü binanın iç teşkilâtı ileride gelecek makinalara göre yapılmadığından, yeni makinaların getirilişi yeni tesislere, yeni masraflara yol açacaktır.

Bir yandan fındık müstahsillerine satın aldığı fındıklar yüzünden borcunu ödemeyen Fındık Tarım Satış Kooperatifi, diğer yandan işletilmesi mümkün olmayan bir fabrikaya büyük para bağlamıştır. Bu hal, mezkûr müessesenin bariz şekilde fena idare edildiğine delâlettir.

Öbür yandan, borç yükü altında bulunan fındık müstahsilinin durumu üzerinde durulmaya değer.

Bir de yukarıda bahsedilen, üç kaynağa birden borçlanan fındık müstah-

silini dinliyelim. «Banka kredileri bizi kalkındırmak şöyle dursun, hergün biraz daha batağın içine götürüp saplıyor. Borçlardan yakamızı kurtarmak için, çırpıp çabaladıkça biraz daha batağın içine gömülüp kalıyoruz.»

Başka bir köylü, bu konuda şöylece dert yandı : «Borçlar boğazımızın boyunduruğu oldu. Bu borçlarla bizleri istedikleri yana sürüklüyorlar.»

Köylülere göre Banka borçları bir yana, esnaf malı veresiye verdiği için, üçü - beş yazmak suretiyle kendisini kafese koymaktadır. Böylece kredilerin yürütülmesi bir fasit daire şekline girmiştir.

Yıllarca fındık bölgesinde çalışmış bir köy öğretmenine, (esnafın ve köylünün karşılıklı birbirini suçlandıran konuşmalarından söz açarak), hangi tarafın haklı, hangi tarafın haksız olduğunu sorduğum zaman : «Her iki tarafın konuşmasında da hakikat payı vardır. Durum kötüye doğru gidiyor.» dedi.

SONUÇ :

Ziraat Bankası ve Fındık Tarım Satış Kooperatiflerinden köylü tarafından çekilen paralar, istihsal teşvik, çiftçinin gelirini artırmak gibi bir varlık yaratmadığı bugün artık herkesçe bilinen bir gerçektir. Kredi hacmi şekil itibarile arttırıldığı yıllarda bile, köylü ve müstahsilin durumu düzelmemiştir. Üstelik orta ve küçük işletmelere sahip köylü vatandaşlar, üstüste yığılmış bir borç toplamının üzerine binen masraf ve faizlerle, yıldan yıla takatsız düşerek, bugün artık nefes alamaz bir hale gelmişlerdir. Asıl maksada tahsis edilmeyerek köylüye bir el harçlığı olarak dağıtılan bu kredilerin ödenmesi güçleştikçe, köylü vatandaşlar, ilerisi için umutsuzluğa düşerek kara kara düşünmektedirler. Bu yüzden birçok bölgelerde, köylerden şehirlere doğru bir göç başlamıştır. Köylü, bu göçlerle de huzura kavuşamamıştır. O, bir çok ümitlerle geldiği bu yeni beldeden de «paran var mı şehir, paran yok mu zehir» diyerek kaçmağı düşünmektedir, ama nereye?

Okurların Forumu

“Heykelsiz Kaide” Üstüne

Forum Yası Kuruluna;

Sayın Derginizin 125. sayısında yayınlanan I. Emiroğlu'nun “Siperden gelen çatlak sesler” adlı yazısını çok ilginç buldum. Bu denli yayıncıların güttükleri gayeyi güzel açıklıyor. Gayeleri gün gibi ortada; inkılapları toptan inkâr etmek. Dogunun içe dönük hilâfeti, Abdülhamitli çağlarını yeniden yaşamak. Ve nihayet namuslu dindar örtüsüne bürünerek din adına dini sömürmek.

Bu yazımızda biz; kendi yazıları ile kendilerini tanımlamaya çalışacağız. Elimde 1 Mart 1959 tarihli “Komünizm sayısı” olarak çıkarılan TÜRK DÜŞÜNCESİ adlı dergi var. Buna, sadece Sayın Safa'nın çelişik düşüncülerinden kotarılmış bir külliyyat (!) desek daha iyi olur. Benim bu sayıyı yermemden sakın komünizmi savunmam anlamı çıkarılmasın? Anlatmak istediğim şu ki, Sayın Safa, gözü bağlı, yangına körükle giden donkişotvari bir serüvene atılıyor. Sayın Emiroğlu'nun da belirttiği gibi; “bu komünizm için ölçül-müş, biçilmiş kaftan” oluyor. Dergiden bir

örnek verelim:

“Bir komünisti nasıl teşhis edebilirsiniz?” diye bir bölüm var. Hani şu günlük gazetelerde okuduğumuz; Karakter sahibi misiniz, eşinizi seviyor musunuz? cinsten şeyler, gibi. Yazı 12 madde ve bir nottan ibaret. Moskova ve Polit - büro ayırımları bir yana her münevver aşağı yukarı bu tanımlamaya giriyor. Yaşar Kemal örneğin “Teneke” adlı romanında kaymakamdan mı bahsetmiş. Aziz Nesin mizah edebiyatımızda yeni bir çığır mı açmış? Vay onların haline! Folklorün bir sanatkar üstün mü tuttu, gel beri komünist-sin. Eserlerinde devrik, tümce mi kullandın. Moskova uşağısın. Böyle yargıya pes doğrusu. Bu yargıya göre Türkiyemizde komünist olmayan kalmadı. Tümümüzü kıza boyadı gitti. Aynı sayıda başka bir yazı, komünist öğretmeni bize tanımlıyor; “Komünist öğretmenin ilk işi sırtını Atatürk ve devrimlerine dayamak suretiyle bütün bir mâziye hücum etmektir. Hurafe ve batıl itikatlere hücum kisvesi altında dine, irtica veya şovenliğe hücum

kisvesi altında Türkcülüğe ve milliyetçiliğe şiddetle saldırır. "Sevsinler bu denli komünizmle savaşmayı!. Çok güzel bir me tot doğrusu. Geçmişini yerip, Atatürk'ü övmeye mi kalkıyorsunuz; Derviş Vahdeti'leri, Kubilây olaylarını mı ortaya atıyorsunuz; irticâya dil mi uzatıyorsunuz, o halde sen; hem Türk düşmanı, hem din düşmanı ve hem de bal gibi komünistsin. Orhan Veli sağ olsaydı, bu yargı üstüne yazdığı şu şiiri Sayın Safa'ya adardı sanırım: "Açlıktan bahsediyorsun. O halde sen komünistsin."

1 Mayıs 1959 sayılı Türk Düşüncesi dergisi irticâya ayrılmış, İrticâya övgü desek daha yerinde olur. Sayın Safa irticâ kelimesini dört düde tanımlıyor bize Ummi anlamı ise - ona göre - geriye doğru harekettir. Yalnız bu zaman bakımından gerilik mânâsına gelirmiş, fakat mahiyet bakımından ilerilik te ifade edebilirmiş. Değişmek ölmek demek olduğuna göre sıkı sıkıya muhafazakâr olmak gerek. Öyle bir muhafazakâr olmak ki, roket asrında dededen kalma bir mirasa tek şey eklememek, gibi. Başu kuma batık deve kuşu misali. Sonra mürteciyi tanımlıyor bize Sayın Safa: Bu günkünden evvelki hali iade etmek isteyen samimi bir gerilik taraftarıdır. Her türlü değişmeye karşı haksız, fakat samimi düşmandır. Düşmanın samimilisini biz şimdiye değin görmüş değildik. Mürteciyi zezem suyu ile yıkamaya kalkan Sayın Safa ne demek ister bunlarla acaba? Gocunduğu bir tarafta gazetecilerin bu hayati kavramı (!) çeşitli suistimallere uğratmasıdır. Bizim sayın gazetecilerden dilediğimiz bu daireyi bozmamalarıdır. (!)

Yaşayışı ve fikirleri ile iki çeşit insan olarak tanıdığımız ben-i âdem Kısaklırek, 14. sayılı Büyük Doğu'da yine D. P. nin dolayısıyla - savunuculuğunu yapmakta. O da en basit, en iğrenç vasıtalarla, İsmet Paşa onun için bir gaye oldu. Onu yermekle kazandığını samiyorsa aldanıyor Diline doladığı heykelsiz kalde; heykeli ile beraber milletin kalbinde yaşıyor şimdi. 1950 de iktidarı - milletin sağduyusuna saygı besleyerek - DP. ye vermekle; idamlık İsmet oldu sizlerce değil mi?. O da iktidara sımsıkı sarılmak yollarını bulabilirdi herhal.

Sizde Kabakçı Mustafa'lardan Derviş Vahdeti'lerden bir parça kalmış olacak ki bu denli ithamlarda bulunuyorsunuz! Uşak olayları sizin iğrenç yayınlarınızın bir verimi olsa gerek. O; sandığınız gibi sekiz - dokuz yılda hiç te kıyafet değiştirmede ve sadece milletin her gün artan çaresizlik, pahalılık karşısında tercümanı oldu. Asıl kıyafet değiştirenler olur olmaz inkilâplara dil uzatanlar, sizlersiniz!. Siz, hakikatta Paşayı değil bütün bir milleti itham ediyorsunuz! Bu ise; büyük, büyük olduğu kadar da lüzumsuz ve tehlikeli cesarettir. Hür basına "...bu faktörlerin sim-sarı sefil bir matbuat", demenizle kendinizi tanımlamış olmuyor musunuz?.. Çünkü bi-taraf basının sizin gibi sırtını dayadığı kaynakları biz göremiyoruz. Ve her ne olursa olsun bir milletin en karanlık günlerinden itibaren kalkınmasına hizmet

etmiş - eksik yönleri olsa bile - eski bir devlet başkanına "Türk milletini ruhta ve maddede çürüten eşkiyâ çetesinin reisi İsmet İnönü" demeniz sizin yazarlık karakterinizi pek güzel belirtiyor.

Şunu bilmenizi isteriz ki; gençlik rotayı ele almış bulunuyor Artık irticâya paydos dedik. Yayınlarınız bir kaç saf - dili avlamaktan öteye geçemez. Türk aydını; sizin ve sizin gibilerin hakkında kesin hükümünü vermiş bulunuyor. İnkilâplara el atıldığı ve dil uzatıldığı, yok edilmek istendiği an; karşınızda inkilâpçı gençliği göreceğinizi sizlere bir kere daha hatırlatırız.

Turgut AKIN ANKARA

Devrimler ve Son olaylar

Forum Yazı Kuruluna;

Atatürk'ün eserleri dünyaya örnek ola dursun, biz O'nun ölümünden sonra ne yaptık. 1938 ile 1950 yılları arasında geçen 12 sene zarfında geriliğe ve yobaza tâviz vermiyerek mevcut eserleri muhafaza ederek yaşamaları için lüzumlu iklimi yaratmağa çalıştık. İş başında olan realist Türkiye'nin yapıcılarından ve Atatürk'ün silâh ve ideal arkadaşlarından olan Sayın İsmet İnönü'den bundan başka bir şey beklene mezdi. Fakat 1950 den sonraki durum nedir? 14 Mayıs 1950 seçimlerinden kısa bir zaman sonra ezanı (Anlaşılan Türkçe ezanı) Arapçaya çevirerek bu vâdide ilk tâvizi verdik. O kadar çok okşadık ki, yobaz kendinden olmıyanları kâfir addetmeğe ve fiili tecavüze kendinde cesaret buldu. Ve bu arada, tanınmış bir gazeteciye Malatya'da suikast tertip ederek hayatına kastetti.

Biz, inkilâplarımızın yaratıcısını ve eserlerini inkâr eden ve heykelini kırmağa yeltenen yobazları gören talihsiz bir neslin insanlarıyız. Atatürk eserini biz gençlere emanet etmişdi. O, biliyordu ki eserini anhyacak ve ilelebet muhafaza edip koruyacak Cumhuriyet Gençliği'dir. Ölümünden yirmi sene sonra nelere şahit olmadık. Kara çarşaf içinde kadını umacı gibi göstermek isteyen bir zihniyet; gizlilik perdesi arkasında kongrelerde taaddütü zecatin lehinde tezahür ediyor, arap harfleri ile şeriatın özlemini haykırıyordu. Siyaset ve rey uğruna bir çok şeyleri hoş gördük. Lâyık iktidarın reisi Emirdağında ezan ve tekbir sesleriyle yeşil bayraklarla karşılandığı halde, bundan korkmadık. Hatırımıza getirmedi ki, bugün korkmadığımız, okşadığımız ve hoş gördüğümüz zümre yarın - gemi azayı alınca - şahlanarak karşısına çıkacak mânileri aşmak isteyecek ve evvelâ kendisini yaşatanı ezmek isteyecektir. Silâhın geri tepmesi çok acı ve feci olacaktır. Geri zihniyetin mümessillerini okşamalar bu Ramazan ayına kadar kâh gizli ve kâh aleni olarak devam etti. Geride bıraktığımız Ramazan bu yıl Türk toplumunda unutulmayacak günlere, muasır hayatın icablarını benimseyen cemiyetimize tecavüz derecesinde dil uzatan yobazların sözlerine sahne olması bakımından diğer yıllar-

daki aydan her zaman ayrılacak ve tarihten bir ay olacaktır. Bu ayda din adamları, imamlar, vâizler ve yobazlar neler söylemediler. Tesamüh artıkça dini kisveye bürünenlerin tecavüzleri de o nisbette arttı. Ve ülema o nisbette çoşdu. Bir camiye kapağı atabilmiş olan vâiz bu ayda aklına gelen her şeyi serbestçe söyledi. Ramazanın ikinci günü Eyüp. Camisindeki iftarla başlayan medhü sena dinine yeniden kavuşduğunu zanneden bir kütlenin tek-bir sedaları ile sona erdi. Bu ayda boyanan kadınlar kâfir, sinemaya ve fütbol maçına gidenler dinsiz, oruç tutmayanlar hirstiyan, Halk Partililer Makarios'un torunları, Cengiz ve Atilla adındakiler komünist oldular. İslâm dini diğer dinlerin aksine olarak ibadette gizlilik ve tevazu istediği halde, bu ayda alayış ve gösteriş bu güzel hasletlerin yerini aldı.

Yobaza daha müsaade edecek miyiz? Dini kisve altında bu şeniyetler daha devam edecek mi? Türkiye'nin yolu garbdır. Yobaza tâviz verildikçe her gün biraz garbden uzaklaşmakta ve şarka yaklaşmaktayız.

Atatürk'ün millete mal olan eserlerinin tahribine uzun müddet göz yumamayız. Zararın neresinden dönülürse kâr olduğu düşünülerek lüzumlu tedbirleri almalyız. Yobaz hiç bir zaman bir zümreyi (partiyi) ayakta tutamaz. O sadece zamanı gelince dönerek kendini tutanları devirir.

Hüseyin Kaya — BURSA

Rejimin Adını Koymak Lâzım

Forum Yazı Kuruluna;

Son günlerde olanlara bakınca memleketimizde yeni olayların buhranlarını, yeni gelişmelerin doğum sancılarını görmek mümkündür.

Olan nedir? meşru bir muhalefet partisi lideri, her demokratik rejimde normal olan ve yapılagelen yurtiçi seyahatlarından birini yapıyor. 1950 den önce bu gezilerin daha sık yapılmakta olduğu unutulmamıştır. Muhalefet liderinin yaklaştığı bilinen Belediye ve muhtar seçimleri dolayısıyla, kendi partisinin teşkilâtını kuvvetlendirmek, maneviyatını arttırmak gayesiyle yaptığı seyahat, beklenildiği gibi toplantı ve gösteri yürüyüş kanununa aykırı kabul edilmiş türlü yollardan ve hiç de tasvip edilmiyen şekillerde mani olunmaya çalışılmış. Bizzat İnönü'yü hedef tutan yakışıksız hareketler yapılmıştır.

Bir muhalefet liderinin teşkilâtını ziyaret etmesi, kongrelerde konuşmalar yapması, bir memlekette rejimin adı Demok-rasi ise kanuna aykırı olmaması icap eder. Eğer herhangi bir sebeple böyle aksak işliyen bir kanun mevcut ise, bu kanunu değiştirmek lâzımdır. Toplantı ve gösteri yürüyüş kanunu eğer iyi işlemyen ve bir takım mahzurları olan bir kanun ise, konulduğu gibi kaldırılabılır de. Hukuki ma-

hiyette bir kanun tabiat kanunu değildir ki, değişmez olsun.

Asırlardan beri, memleket idaresi halkın hissiyat ve temayüllerini bir mecra bulup idare etmektedir. Adı üstünde idare etmektedir. Yoksa arzu ve temayüllere sed olmak, karşı gelmek değildir. Zira tecrübeler fazlasıyla gösteriyor ki, halk kütlesi kendisine karşı gelenleri, daima aşar ve geçer.

Bugün memleketimizin içinde bulunduğu durumla, doğunun bir tezadın ülkesinde olduğumuzu anlarız. Bir tarafta hürriyet rejiminden, demokratik idareden bahsedilir. Öte tarafta bu rejimin icaplarını yerine getirmeye çalışan gazetelere türlü yollardan ağır baskılar yapılır. Vatansever olduklarına hiç şüphe edilmeyen gazeteciler, tenkidleri dolayısıyla ağır hapslere çarptırılır. Fikir için hapse girmek, çağımızın suç anlayışında, antidemokratik idarelerde rastlanan ancak diktatörlükle idare edilen memleketlerde görülen, iptidai bir cezalandırma sistemini ifade eder.

Bu bakımlardan rejimin adını açık olarak ortaya koymak lâzımdır, diyoruz. Bu memlekette ya demokrasi ve hürriyet vardır. O zaman, bu rejimin bütün akıbetlerine katlanmak lâzımdır. Ya böyle bir şey yoktur. O zaman rejimin doktrinleri iktidar partisi taarfindan açık olarak ilân edilmelidir. Bugünkü durum "tavşana kaç, faziya tut", aiyasetidir ki, bu yüzden pek çok vatandaşın başı hiç sebebsiz ve haksız olarak derde girmektedir.

Geçenlerde Endenzya Reiscumhuru Sokarno geldi. Büyük Millet Meclisinde açık ve samimi olarak doktrinini ilân etti. "Güçümlü Demokrasi" fikrini oraya attı, savunmasını yaptı.

Son günlerde olanların ışığı altında, iktidar partisinin de, aynı şeyi açık ve samimi olarak yapması bir zaruret olarak gözükmektedir. Eğer tatbikatın da gösterdiği gibi, Demokrasi ve Hürriyet rejimi memleketimiz için mahzurlu görülüyorsa, zaman geçmeden, bu hususun ilân edilmesi çok daha faydalı olacaktır. O zaman vatandaş durumunu ona göre tanzim edecektir. Şurasını da ilâve etmek faydalı olacaktır ki, Türkiyede aklı başında hiç bir ferd, yapılan bir kaç baraj, iki, üç yol, üç, beş fabrika için hürriyetinden ve şahsiyetinden fedakârlık yapmıyacaktır.

Saffet Suner - Nazilli

delelerle doldurmuştur. Her canlı varlık tepki gösterebildiği nispette canlıdır. Tepki gösteremiyen insan topluluğu manen ölmüş demektir. Çünkü insan topluluklarının ve insanların asla vazgeçemeyecekleri, bedenlerinden de kıymetli bazı mefhumlar vardır.

Toplum vefalı olmalıdır. Kendisi için çalışanları, hayatını topluluğa vakfedenleri bağrına basmalı, onlara maddî ve manevî en büyük mükâfatı "sevgisiyle" gösterebilmelidir. Ta ki genç nesiller, toplum için çalışanlarla şahsi menfaatleri için çalışanları ayırabilsinler.

Toplum için çalışanlara verilen kıymeti görsünler ve kendilerini o yolda şekillendirsinler. Bir vatan kurtarıcısına, bir memleketi senelerce "en ileri medeniyet seviyesine ulaştırmak için" çarpınana, milletin ve memleketin yükselmesi için her şeyini feda edebilene "cani, vatan haini" muamelesi yapılmasını topluluğun vicdanı kabul etmemelidir. Dün, vatani işgalden, topluluğu esaretten kurtaranlara "taş" atılmasına, sopa vurulmasına göz yumabilen bir toplum, yarın vatani işgale uğrar, kendisi esaret zinciriyle bağlansa bir kurtarıcıyı nasıl ve nereden bulabilir?

Toplum, manevî kıymetlere bağlı olmalıdır. Hürriyet denilen bir mefhum vardır. İnsan olanların asla vazgeçemeyecekleri bir mefhum. Hürriyet güneşinin aydınlatmadığı topluluklar, geceler gibi, belirsizlik emniyetsizlik ve korku ile doludur. O halde yaşamak isteyen, gelişmek isteyen topluluklar hürriyetlerine sahibolmalı onları en kutsal varlık olarak korumalıdır. Binlerce yıldan beri insanlar hak için, hürriyet için mücadele etmişlerken, bütün topluluklar "biraz daha hür olmak" için çalışırken, hürriyetleri her gün elinden alınan bir topluluk buna göz yumabilirse o toplumun geleceğinden endişe etmemek tabiat kanunlarına aykırı bir düşüncü olur.

Basın, topluluğun gözü ve kulağı demektir. İyiyi de kötüyü de olduğu gibi aksettirecek, durumu açığa vuracak ve topluluğu teşkil edenler bu hususta muhakeme yürüteceklerdir. İnsanın, nasıl, gözünden ve kulağından vazgeçmesi akıl ve man

tığın kabul etmeyeceği bir durumsa, aynı şekilde bir topluluğun hür basından vazgeçeceği düşünülemez. Topluluk gazetecilerinin doğülmesine, kırbaçlanmasına müsaade etmemelidir. Elini insafıca vicdanına koyan herkes şu hususları düşünmelidir. Gazeteci ne için, kim için çarpınmaktadır? Uğraşmalarının, didinmelerinin sebebi nedir? Mevki mi? Para mı? Gizli kalmasını istediği bir durum mu ve nihayet onu döğdürenler, kırbaç vurduranlar dayak atan, makinesini parçalayanlar bütün bunları niçin yapmaktadırlar. Memleketin selâmeti, topluluğun huzuru, rahatı için mi?

Toplum meydana getirenler gene insafıca şunu düşünmelidirler, kendilerini idare edenler ne yoldadır, kendi mevkilerinde kalmak için "asıl" olmak için mi çalışıyor, yoksa vekil olarak vazife mi yapıyorlar?

Topluluk eğer yaşamak istiyorsa bu durumları sıhhatle tesbit etmeli ve gerekli tepkiyi zamanında gösterebilmelidir. Gerçek şudur ki bir topluluğun geleceğinin garantisi kendisi için, toplum için çalışanların çokluğuna bağlıdır.

Şurasını işaret edelim ki tepki deyince, biz, fikren, düşüncü yolu ile gösterilecek tepki ve mukavemeti anlıyoruz. Bu manada tepkiyi yazı ile, sözle telgrafla, dilekçe ile, rey ile... olur. Çekinmeden korkmadan gerçekleri olduğu gibi ifade etmek her ferdin vazifesi olmalıdır. Şahsi menfaatler unutulmalı ve memleket için millet için düşünmelidir. Bu düşünceleri açığa vuracak çeşitli vasıtalar vardır ve kanaatimizce en iyi ve müessir mukavemet yolu budur. Biz, taşla sopa ile, kırbaçla, tehditle, dipçikle... mukavemeti asla tasvip etmiyoruz. Çünkü onlar yirminci asrın değil, iptidai insanların veya bugün yalnız Afrika ormanlarında yaşayanların mücadele vasıtalarıdır. Yahut fikren mücadele edemiyen bazı acizlerin müracaat edecekleri vasıtalarıdır.

Fikir yoluyla kendisini muhafaza edemiyen, kıymetli evlatlarını "karınca gibi" ezdiren manevî varlıklarının üzerinde titremiyen toplumlar, en azından toplum olma vasfını kaybederler.

YAKUP KEPENEK — Ankara

Ne Diyorlar

Tepki... Tepki...

Forum Yazı Kuruluna;

Canlı organizmanlar kendilerine tesir eden, benliklerini sarsan bir durumda, bu tesirin şiddetine göre bir tepki gösterirler. Karşı koyar, çekilir, veya çarpışır... İnsan toplulukları gibi şuur sahibi, düşünebilen, ruhi ve manevî bir yapısı olan organizmalarda ise bu tepki gösterme durumu daha ehemmiyetli bir hal alır. Manevî, ruhi benlikleri sarsıcı tesirlere de tepki göstermek, yalnız maddî varlığı değil, ruhi varlığı da ihlâl eden baskılara karşı koymak mecburiyeti, insanlık tarihini müca-

İslâmda Üniversite —Müstakbel Tunus Üniversitesi Etrafındaki Münakaşalar—

Sırf Arapça konuşup ta tamamen modern düşüncelere sahip olan insan mevcut değildir. Arap düşüncesinin yeniden canlanması ancak Arap olmanın entellektüel kaynaklarla temas etmeğe bağlıdır. Hakiki hüviyetlerine varabilmek için, Araplar, bundan önce başka bir hüviyetten geçmek zorundadırlar. Bu görüşler, geçen hafta

Tunusta toplanıp "İlim adamının cemiyette rolü" mevzuunu ele aldığı konferansta, Tunus Reiscumhuru Bourguiba'nın hususi müşaviri Bay Cecil Horirani tarafından ileri sürülmüştür.

Kültür Hürriyeti Kongresi tarafından tertip edilen konferansta Tunusta bir serbest üniversite kurmak projesini mü-

zakere etmek üzere davet olunmuştu. 14 memlekettten gelen temsilcilerin bulunduğu konferansa, diğer Arap devletleriyle İslâm memleketleri Üniversiteleri temsilcileri, Afrikada "İngiliz Common Wealth"ine dahil üniversite mümessilleri, İngiltere ve Amerikadan mümessiller davet edilmişlerdi. Fransanın doğrudan doğruya mümessili olmamakla beraber, Fasta bulunan Fransız hocaları temsil edilmişlerdi.

Tunusun Maarif Nazırı, açılış konuşmasında memleketin bütçesinin % 20 sinin Maarife tahsis edildiğini kaydederek, önümüzdeki on sene sonunda bütün çocukların ilk mektebe devam edebilecekleri bir duruma gelineceğini söyledi. Birçok kimse tarafından yeni Üniversitenin ilk Rektörü olacağı söylenen Bay Lamine Chabbi, memleketin 14.000 mühendis ve teknisyene ihtiyacı olduğunu söyledi. Bu rakam, bugün memleketin bütün orta - tedrisat müesseselerinde okuyan talebe adedine müsavidir. Mr. Chabbi Üniversite tedrisatı hakkındaki görüşü bariz olarak faydacı idi. Ona göre, yüksek tahsil, mesleki tedrisatın en üst kademesidir. Başkaları, yeni üniversitenin ilk vazifesinin hoca yetiştirmek olduğunu söyledikleri zaman Bay Chabbi itiraz etti, ilk hedef memleketin ekonomisini mümkün olduğu kadar inkişaf ettirmek olmalıydı.

Fakat hocasız da üniversite olamazdı. Konferanstaki Tunuslular dışarıdan hoca getirmek lüzumunu takdir etmekle beraber, eski emperyalist devlet olan Fransadan da biraz şüphe ediyorlardı. Fransız tedrisat şeklini fazla Fransız olduğu, Tunus ihtiyaçlarını kâfi derecede nazarı itibara almadığı ileri sürüldü. Bu güçlük İstanbul Üniversitesinden Bay Osman Okyar tarafından bir derece hafifletildi. Kendisi, Türkiye'de milliyetçilik cereyanını, ifrat-tan vazgeçerek, 1923 senelerine nazaran yabancı öğretim müesseselerine karşı Türkiye'de daha müsait davranıldığını ve yüksek tahsil sahalarında Birleşmiş Milletler ve Amerikan yardımlarının kabul edilmeğe başlandığını izah edebildi.

Haftanın münakaşalarının en çok bir kısmı müstakil yeni Tunus devletinin iktisadi ihtiyaçları meselesine tahsis edildi. Tunus Öğretmen Okulunun Müdürü Bay Beu Milodin, veciz bir şekilde izah ettiği gibi, nihai dava teknolojik bir dünyada "hümanizmi" tarif etmek meselesi idi. Ve anlaşılıyordu ki Tunus için, hümanizmin yeni tarifi İslâmın yeniden tarifinden başka bir şey değildi. Dışardan bakan bir müşahit için, konferansa iştirak eden bütün Arapların zihnini işgal eden başlıca meselenin bu olduğu intibai uyanyordu. Başlıca davaları bu idi:

Bay Cecil Hovrani'ye göre, 12 veya 13 yaşlarında bir İngiliz çocuğu ana diline az çok hâkim olabilmekle beraber, Arap lisanının mahiyetinden dolayı, bu hâkimiyetin elde edilmesi çok gecikiyordu. Hovrani, Arap dilinin ihyası ve basitleştirilmesinin, Arap düşüncesinin ihyasına bağlı bulunduğuna inanyordu.

Başka bir kültürün mensubu olarak bu konferansa iştirak eden bir kimse bu meselelerde umumi intibalarını kaydetmekten başka şey yapamaz. İslâm'a olan

ihtiyaç, İslâmın iştıyakı, İslâmdan gelen gurur her fırsatta meydana çıkıyordu. Bununla beraber, tasavvur edilen üniversite ile İslâm dini arasında bir münasebetin mevcudiyetine kani olmakla beraber, hatiplerin çoğu, ikamet ettikleri memleketlerde bu dinin şekli ifadesiyle tatmin edilmiş değillerdi. Madem Arap münevverleriyle İslâm dininin bugünkü liderleri arasından bariz olarak bir uçurumun bulunduğu anlaşılıyordu. Münevverler için İslâm sanki katılmış idi, anahtarı kaybol-

muş olan bir kutuda hıfzedilen bir hazine gibi idi. Elde edilen intiba, Arap memleketlerinin, mühendislerden ziyade, samimi ve akıllı din adamlarına muhtaç bulunduğu idi, bir büyük ananeye farklı şekilde ruh verebilecek olan ve eski zamanlarda çeşitli ifadelerine şekil vermek hususunda büyük rol oynadığı İslâmi yeniden muasır fikir cereyanlarının ortasına koyabilecek olan din adamları.

"The Times, Educational Supplement"
Londra 24 Nisan 1939

Kültür Ve Sanat

1524 Yılında İstanbul'da Bir Bale Temsili

Metin AND

Türklerin ilk defa tiyatro, opera, bale gibi Batı seyirlik oyunları ile tanışması, hatta bu gösterilerde işbirliği yapması daha çok yabancı elçiliklerin düzenlediği temsillerde olmuştur. Bunların bazısında Türkler yalnız seyirci olarak kalmışlar, bazılarında da doğrudan doğruya temsilcilerle oyuncu olarak katılmışlardır. Nitekim geniş müzik bilgisiyle tanınmış İtalyan gezgini Pietro Della Valle İstanbul'da 1614 yılında kaldığı sıralarda Venedik Elçisi'nin (baylo) evinde verdiği yemekte iki saat süren temsillerde Yahudi tiyatro oyuncularının yansın Türklerin dans ve benzeri seyirlik oyunları ile katıldıklarını yazar, (1)

Fransa'da son yıllarda yayınlanan bir bale tarihi kitabında da (2) şöyle bir yere rastlamıştım: "1524 yılında Venedikli'ler İstanbul'da şöyle tuhaf bir bale düzenlediler: iki yaşlı adamın elinde tutsak çok alımlı bir genç kız umutsuzca Ölüm'ü bekler. Dansında hareketleriyle bu bekleyişi canlandırır. Ölüm gelir ve kısa tirpanıyla dokunur, kızın sırtındaki giysileri yere düşer çıplak kalır, bedeni altın sarısı saçlarıyla örtülül olarak ölür."

İşte bu ilginç temsili yazar bu kadarlık anlatmakla yetindiği, ve sıkı elliikle başvurduğu kaynakları göstermediği için İstanbul'da ne vesileyle, nerede, nasıl düzenlendiğini öğrenememişim. Aşağı yukarı her gittiğim kitaplıkta bu bale temsili için kaynak aradım. En sonunda tanınmış bir bale tarihi bilgini olan Walter Toscanini'nin (orkestra şefi Arturo Toscanini'nin oğlu) özel kitabında rastladığım bir kitapçık (3) içinde bu sorularına yeter bilgi buldum.

Temsilin kısaca özeti şöyle: 1523 ve 1524 yılları Papa VII Clemente ile Venedik, Floransa, ve başka küçük İtalyan devletleri Milâno Dükalığı'nı kurtarmak için aralarında bir saldırganlık anlaşmasıyla birleşmişlerdi. İşte İstanbul'da verilen temsil İtalyan devletleri arasında böyle bir dost-

luk havası estiği bir çağa rastlar. İstanbul'da Karnaval sırasında yapılan eğlenceler de bu dostluğun bir mutlu belirtisinden başka birşey değildir.

Çağrı günü önce Beyoğlu'nda oturan Ali Bey ve Yavuz Bey'in gösterişi konaklarına uğranıp, onlar alınıyor oradan Kanuni Süleyman'ın çok sevdiği ve Venedik Dojunun eğlence düşkünü oğlu Alvise Gritti'nin evine gidilip, o da onlara katılıyor. Gece arabalarla Elçi'nin (Baylo) konağına gidiliyor. Burada dört gitara çalgıcısı onları kapıdan karşıyor, önlere katılarak çalgılarını çalıp yemek odasına götürüyorlar. Onları Baylo ve iki yardımcısı karşıyor, sular gelip eller yıkıyor. Sonra masanın başına ev sahibi, yanına konuk elçi öteki yana ise Alvise Gritti ile yanındakiler oturuyor. Salonun bir yanındaki masada İtalyanlar, başka bir köşede Türk ileri gelenleri, başka bir köşede Raguzalılar ve Yunanlılar yer almış bulunuyor. Başka bir odada kurulmuş bir masada ise 200 kişi vardı ki, toptan kadınlı erkekli 300 kişi konuk sayılıyordu. Sunulan yemekler arasında geyik, dişi keçi yavrusu, tavus kuşu, keklik bulunuyordu. Yemekten sonra türlü tatlı ve şekerlemeler sunuldu. Dört saat süren yemekten sonra, masalar kaldırıldı, ortaya genç ve güzel birkaç Türk kadını çıkararak çalgı çalmaya, daha sonra şarkı söylemeye, en sonunda da oynamaya başladılar. Bu oyunlarda kadınların başlarıyla yaptıkları hareketler, kollarını oynatmaları, dudak hareketleri, ve uzun saçlarını bazen öne, bazen sırtlarına atmaları, ellerindeki tahtaları tartımlı vurmaları tutkuları kamçılayıcı hareketlerdi. Daha sonra oynadıkları 'moreschi' dansında yaptıkları sıçrayış hareketleri gerçekten görmeye değerdi. Fakat özellikle oyunun hareketleriyle beraber beden çizgilerini ortaya çıkaran dar giysileri öyle adamı baştan çıkarıcı idi ki, sanki taşı bile eritebilirdi. Bundan sonra bir bale dansı gösterildi. Bunun arkasından da çok

güzel giyinmiş iki yaşlı adamla iki çobanın yanısıra çok gösterişli giysiler içinde bir genç kız görüldü. Balenin bu kesimin da olay genç kıza iki yaşının elinde tutuşak tutup, onu her türlü eğlenceden alıkoymalarını, ve böylece genç yaşında ölebileceğini anlatan dokunaklı, iç sızlatıcı bir şarkıyı dördü birden söylediler. Sonra kız acı hareketlerle bir dansa başladı, oynadığı sırada üzerindeki giysiler birden düşüvererek, altın sarısı saçlarına bürünerek ölü olarak yere serildi. Bunun arkandan başka kadınlar gelerek dans ettiler.

Şekerler ve tatlılar da yendikten sonra içeri Portekiz kralının elçisi girdi. Yanında zincire vurulmuş iki zenciyle onlara kolculuk eden dev gibi bir adam vardı. Elçi, Gritti'ye Portekiz kralının kendilerini çağırdığını, bu dev gibi adamla iki zencinin de kendileriyle beraber geleceğini söyledi. Vakit geç. Gritti de yorulmuş olmakla beraber çağrıya uyarak arkadaşlarıyla gitti. Eğlence yerine geldikleri zaman yere serilmiş halılar üzerinde aralarında Türkler de bulunan yüzden çok kadın buldular. Hemen hazırlanmış bir komedinin oynanmasına başlandı. Eser mitolojiden alınmış 'Psiche' idi, öylesine iyi oynandı ki Floransalılar şaşkınlık içinde kaldılar. Bundan sonra kadınlardan kalkıp çalgı çalarak oynayanlar oldu. Bundan sonra Türk kadınları çok ince bir biçimde çalgı çalıp oynadılar. Eğlence gece yarısını geçinceye kadar böyle sürdü. Sonra 300 kişilik bir yemek verildi. Yemekten sonra Türk kadınları yeniden baştan çıkarıcı oyunlarını gösterdiler. Bunlardan sonra da 10 ciritçi at üzerinde ciritlerini kırncaya kadar gösteriler yaptılar, gün doğmasına bir buçuk saat kala herkes evlerine çekildi. Böylece yıldız bakalarının büyük bir tufan olacak dedikleri 1524 yılında çok güzel bir eğlence yapılmıştı.

Bu anlattığımız olayda önemli görülen bir kaç noktayı kısaca belirtelim: Önce bale eserlerinin öncüsü olan önemli, bir olayı canlandıran bale İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu gösterilere Türkler de seyirci ve oyuncu olarak katılmışlardır. Ayrıca seyirci ve oyuncular arasında Türk kadınları da bulunuyordu. Daha önemlisi o çağda Avrupa'da çok yaygın olan 'moreschi' dansını Türkler de oynuyordu. Gerek 'moreschi' gerek 'metazina' danslarını Türklerin yaptığı üzerine başka kaynaklar da vardır. (4)

(1) Viaggi di Pietro Della Valle il pelegrino con minute.. Parte Prima cioè La Turchia Roma 1650 sayfa 186.

(2) Ferdinande Beyna, Des Origines du Ballet, Paris 1955 sayfa 91.

(3) Feste Date Da Toscani E Veneziani in Constantinopoli Nel Carnavale 1524 Narate De Carlo Zeno Viceboile A Jacopo Corner in lettera del 17 Febbraio. Venezia 1882.

(4) Nicolaus Haunolth, Ausführlicher Bericht von den.. cerimonien.. der Bech-

neidung Sultan Mehemets, des jetztregierenden Sultan Murat Sohs, zu Constantiopel im 1582, jar celebrirt....

Aynı sünnet düğününü özetleyen tarihçi von Hammer'ın başlıca bu kaynağa

Bir kaç ay önce Suut Kemal Yetkin'in **Günlerin Göttürdüğü** adlı bir kitabı çıktı. Bu kitap vesilesiyle Yetkin'in eleştirel anlayışı üzerinde bir kaç yazı yayımladık. Şimdi de onun "bire indirme" konusu ile ilgili özelliklerini gözden geçirmek niyetindeyiz.

Bir olayı doğuran sebeplerden yalnız birini görüp ötekilerini görmemek ya da görmezliğe gelmek, gerekirciliğe kaymak demektir.

Her türlü yorumlama, açıklama işinde olay ya da durumları yalnız bir açıdan ele alıp başka açıları görmezliğe gelmek de gerekircilikten sayılabilir.

Gerekirciliğe benzer eğilimler "seçme" işinde de kendini gösterir: Seçilecek türlü şey içinden yalnız birini seçmek, hep aynı şeyi seçmek.

Genel olarak, imkân ve ihtimalleri bire indirme işine bu yazımızda "teke indirme" adını veriyoruz.

Sırasına göre, belki herkeste rastlanan bu eğilim Yetkin'de hemen hemen bir alışkanlık haline almış gibidir.

Yazımızda, Yetkin'de bu eğilimin görüldüğü bütün haller değil, başlıca haller açıklanmağa çalışılmıştır.

SADECE AZINLIK. "Zorlanan Sanat" başlıklı yazısında Yetkin (**Edebiyat Üstüne**, sayfa 52-56), "sanatın herkes için" yaratılmıyacağı, "sanat eserinin herkes tarafından anlaşılması gerekmediği" üzerinde duruluyor.

"Değer ve Tutulma" adlı yazısında da (**Günler**, sayfa 23-25), yığınların yalnız değeri olmayan eserleri beğendiği, büyük eserlerin yalnız yüksek seviyeli okurlar tarafından okunduğu iddia ediliyor.

"... Kültür ve yaşayış seviyesi düşük olan yığınlar, çoğunlukta oldukça piyasa romanları daima tutunacak, daima kapışılacaktır" (**Günler**, 24).

"... Son yıllarda büyük romanların başka dillerden çevrilmiş bile olsalar - bizde geniş ölçüde okunması sadece yüksek seviyeli okuyucuların sayıca arttığını gösterir ki bundan da ancak sevinç duyarız" (**Günler**, 25).

"Nicelik mi Nitelik mi" adını taşıyan yazıda, Yetkin'in çok okunan yapıtlara, yığınlar tarafından okunan yapıtlara olan güvensizliği daha açıkça göze çarpıyor:

"Büyük sayıda okuyucu bulmayan her sanat eserini büyük saymak aklımdan geçmez. Ama itiraf edeyim ki zamanımızda milyonlarca basılan kitaplardan çok böylelerine güvenim vardır" (**Günler**, 52).

"... Büyük bir çoğunlukça okunmak eserden yana bir değer ölçüsü olsaydı,

başvurmuş olduğunu sanmak yanlış olmaz.

(Not) Bu yazının kısaltılmışı, bugün (15 Haziran 1959) Newyork'ta yayınlanan "Dames of Anatolian Turkey" adlı kitabında yer almıştır.

Teke İndirme

Hüseyin CÖNTÜRK

başta Homeros olmak üzere, dünya edebiyatının en büyüklerini oturdukları ölüm-süzülük tahtından indirmek gerekirdi" (**Günler**, 51).

İnsan Yetkin'den bu kesimleri okuyunca şu sorular dudaklarının ucuna gelfyor: "Büyük yapıtlardan" anlamak, zevk almak aydınlara mı vergidir? Bir yapıtın büyüklüğünü yapan, yalnız aydınlardır mı? Bir büyük yapıt hem aydınlardır hem de çoğunluk (yığınlar) tarafından beğenilemez mi? Aydınlarla aydın olmayanları birbirinden ayıran ölçüt (kotas) nedir? Yetkin'in beğenip de çoğunluğun da beğenebileceği yapıtlar olamaz mı? Yetkin a-çıkça olmaz demiyor. Ama "yığınlara" karşı o kadar soğuk duruyor ki dese de dediğine inanılmayacak.

Bizce de edebiyatta aydınlara daha çok sözü olur. Ama bazı "büyük yapıt"ların hem aydınlardır hem de yığınlar tarafından beğenilmemesi için sebep de yoktur. K. Burke bu konuda bakınız ne yazmış:

"... Komplekslik, incelik, uzaktan etkileme, üslupsal güçlülük gibi bazı biçimsel mükemmellikler, bir yapıtın, sanki o bir yüksek matematik kitabı imiş gibi, okuyucu sayısını azaltabilir. Fakat bir yapıt, doğrudan doğruya etkileme, tasvirsel canlılık, humour, güçlülük gibi nitelikleri bulunduğu hallerde, kolayca çoğunluk tarafından beğenilebilir.

"... Bir sanat yapıtı bazı çağlarda sadece azınlığa hitap edebilir. Fakat bu onun ne meziyetinden ne de kusurluluğundan değil, ele aldığı durumların çoğunlukça hissedilemeyeşinden ileri gelir."

Yetkin'in çoğunluktan çok aydınlara güveni olduğunu yadırgıyor değiliz. Yadırgadığımız şey, onun edebiyat alanında sadece aydınlara anlama yetkinliği tanınması, gerçek edebiyat yapıtlarından zevk almayı tek bir kümenin imtiyazına vermesidir. Bu, anlaşlan, Yetkin'in aydınlara yığınlar göre "gerek duyuşta, gerek düşünlüşte" (**Günler**, 24) çok ileride bulunmalarına" inanmasından ileri geliyor. İlk bakışta bu düşünü çekici gibi geliyorsa da biz onun her zaman doğru olacağından emin değiliz:

"... Bugünün azınlığını ilgilendiren şeylerin yarın mutlaka çoğunluğu ilgilendireceğini farzetmek doğru olmaz. Azınlıklar, zamanlarından sadece 'ileride' olmazlar. Zamanlarından geride de olabilirler. Zamanlarına karşı, zamanlarının açığında da olabilirler" (Burke).

DÜNE SİĞİNMAK. Çok okunana güvensizliğinden başka Yetkin'in bir de yeniye karşı güvensizliği var. O, varsa yok-

sa eski diyor, başka bir şey demiyor. Yeniden yana önceki kitabında (Edebiyat) bir kaç söz ve Günlerin 33 ncü sayfasında bir kesim varsa da, zoraki yazılmışlıklarından ötürü bunlar da eğreti duruyor. Yetkin büyük yapıtlardan anlatılan okuyucuları nasıl azaltmışsa, bir kümeye indirmişse, büyük yapıtların yaratıldığı zamanları da daraltmış, eskiye, düne inhisar ettirmiştir. Onun kitaplarını okuyan yalnız bugün değil yarın da büyük yapıt yaratılamayacağından endişe duyan bir eleştirmenle karşılaşır hattâ.

İşte size Yetkin'in eskiye sığınmaktan ne büyük zevk aldığını gösteren bazı kesimler :

"Montaigne'in Denemeleri sık sık okuduğum kitaplardandır" Edebiyat, sayfa 40).

"Montaigne ile gene tatlı tatlı görüşülürüm" (Edebiyat, 41).

"Sevgilerimizin konuları, gittikçe uzaklaşan birer hatıra olduktan sonradır ki, daha güzelleşirler, daha tesir ederler" (Edebiyat, 45).

"Bilmem eski dergileri karıştırmaktan hoşlanır mısınız? Ben vakit buldukça artık birer silik hatıra olan bu dergilerin yapraklarını çevirmekten büyük zevk duyarım" (Günler, 12).

"Eskidenberi günlük okumaktan hoşlanırım. Amiel'in günlüğünü defalarca okumuşumdur" (Günler, 42).

"Şairlerim, en çok beni bu saatlerde çağırır. İşte yıllardır okuduğum şiirler." (Günler, 77).

Şimdi de yeniye karşı duruşuna, yeniye karşı eskiyi savunuşuna misaller :

"Romanda tasvirin, boşluğu doldurulamayan bir yeri vardır. Arkadaşımın tasvir düşmanı kesilmesine, son zamanlarda hep kötü romanlara düşmek talihsizliği sebep olmuştur" (Edebiyat, 24).

"... Şimdi elime hiç bir roman almadan aylar geçtiği oluyor. Aldığım zaman yenilerini değil eskiden okuduklarımı alıyorum" (Edebiyat, 48).

"... Kitapların yenilerini de, eskilerini de severim. Ama yenilere her zaman güven olmaz. Bizi aldattıkları da olur. Oysa ki böyle bir şey eski kitaplarımızda görülmez. Onlar eski arkadaşlar gibidir, değerleri belirmiş, yakınlıkları denenmiştir. Onlara çekinmeden dönebiliriz" (Günler, 10).

"Eski kitapları okumak da, eski dergileri okumak kadar düşündürücü ve eğlendiricidir. Yeni diye çıkan eski şeylerden bunaldığım zamanlar, eski bir roman veya hikâye alır, okumaya dalarım" (Günler, 15).

"... Geriye kalan yıllarımın daha sayılı olduğu için midir, önceden sorup sormadığım kitapları elime artık alamıyorum, alsam da okuyamıyorum" (Günler, 61).

"Şimdi bana diyeceksiniz, elinize okuyacak yeni ve güzel bir şey yok idiyse, eski zevklerinize niçin dönmediniz?" (Günler, 61).

Okunacak yeni ve güzel bir şey bulunmadığı onda yerleşmiş bir kaniya benziyor değil mi? Gerçi yeniye yer yer tutar gibi görünmüyor değil ama, buna, Gün-

ler'in açılış yazısını okuyanlar nasıl inanabilir? Nitekim o yazıda "yeni", hoş görülmesinden vaz geçtik, reddedilen bir şeydir.

Peki Yetkin yeniye niçin sevmiyor? İlk akla gelen sebepler onun cesaretsizliğidir, araştırmak, bulmak yolundaki inisiyatif noksanlığıdır. Eleştirmeyi bir şeyler keşfetmek, yeni değerleri ortaya çıkarmak anlamına değil, bizden önce keşfedilmişlere "itaat etmek" anlamına aldığındandır. Edebiyatın eleştirmesini yapmaktan çok psikolojisini yapmak eğiliminde olmasından ("Edebiyat Öncesi" adlı yazımıza bakınız), eleştirmeden çok edebiyat yapmak, güzel yazmak, içini dökmek gibi amaçları benimsemesindedir. Eğer yetkin eleştirmeye biraz daha fazla meraklı olsaydı, içinde yaşadığı çağı inceleyerek değerlendirmek isteğini de duyar, içinde yaşadığı çağın değerlendirilmesi yapılmadan tarihsel bir perspektiv kazanılamayacağına, büyüklüklerine "dokunulmaz" saydığı o eski yapıtların çağdaş yargılara da tâbi tutulmadıkça büyük olamayacaklarına, edebiyat tarihinin her değişen çağda yeniden yazılmasının gerektiğine kani getirirdi.

Bizim yadırgadığımız, Yetkin'in yeniye sevmeyişi değildir. Yeni eskiye göre gerçekten kötü olabilir. Yadırgadığımız şey onun yeniye incelemeden, tanımaya iyice çalışmadan, öznel eğilimlerinin sonucu, reddedişidir. Yetkin'in yeniye tanımadığını söylemek ilk bakışta insana insafsızlık etmek gibi gelebilir. Öyle ya, "Şiire Saygı" (Türk Dili, Mart 1958) yazısında kendisi her hafta "tümen tümen" şiirler okuduğunu söylemiyor mu? Okuduğuna göre tanıyordur değil mi? Ne yazık ki bizce değil. Çünkü bunlar yalnız Türk Dili'ne gönderilen şiirlerdir. Bu şiirler, Yetkin'in belirttiği gibi, "bir kaç tadımlık şiir bir yana bırakılırsa" onları okuyanlara "üzüntüden ve baş ağrısından başka bir şey" vermiyebilir. İyi ama, bu şiirlere bakarak Yetkin'in yaptığı gibi genellemeler yapmak, "yeni dedikleri şiiri" küçümsemek doğru olur mu? Biz kendi hesabımıza, bir dergiye gönderilen, bir dergide çıkan şiirlerin bütün şiirlerimizi temsil edebileceğine inanmıyoruz. Buna yalnız mantığımız değil, şiire karşı olan saygımız da engel oluyor.

Yetkin'in yeniye sevmeyip düne sığınmasının bir sebebinin de onun çağına ısınmamasında bulabiliriz. Yetkin'e göre "karanlığı, düşü, sessizliği sevmiyen bir çağda yaşıyoruz" (Günler, 78). Bu çağ "sarsıntı çağıdır." "Toplum düzeninin alt üst olduğu," "inançların değerden düştüğü" bir çağdır (Günler, muhtelif sayfalar). Yine Yetkin'e göre, sanat ve edebiyat ancak "sevgi, inanış, güven, açma, saygı gibi varlığımızı ilgilendiren türlü insanlık duygularının bozulmadığı" devirlerde ciddiye alınabilir, değer taşıyabilir (Günler, 6). Şimdi ise, "şiire dost olmayan bir devirde yaşıyoruz" (Edebiyat, 32).

Yetkin'in az çok doğru yanları bulunan bu görüşlerinin tartışmasını yapmanın yeri burası değildir. Yalnız Yetkinin kendilerine fazla bağlı bulunduğu A. France ile G. Flaubert'te de aynı görüşlere rastlandığını hatırlatmak yerinde olur.

FAZLA ÇALIŞMAK. Yetkin'in önceki

kitabında "... Balzac'ın roman müsvetlelerinde üst üste görülen değişiklikler, eklemeler" (Edebiyat, 8), onun büyüklüğüne işaret olarak gösterilmektedir. Buna benzer şu kesimlere de rastlıyoruz :

"... Mısraların dış yapısı üzerinde ne kadar durulmuşsa, iç zenginliği o nisbette artmıştır. Bir solukta şiir yazıldığını romantiklere bir de bizim körpe eleştirmenlerimize bırakalım!" (Edebiyat, 31).

"... Şiiri sürekli, uyanık bir çalışmanın sonu sayan şair ..... hiç bir kabiliyet ... emeksiz, disiplinsiz, meyvasını veremez" (Edebiyat, 34).

"Valéry de uzun bir sabır, gergin bir dikkat, yorulmak bilmeyen bir çalışma ile birliktedir ... Valéry'nin çoğu mısralarının ilk baskıları ile son baskıları arasındaki değişimler bize bu zaferi, bu ilerleyen 'tabiileşme'yi gösterir" (Edebiyat, 35).

"... Üslup sanatçı için bir irade, bir çalışma işidir. Çünkü düşüncelere ve duygulara, yani iç senteze dış bir şekil vermek, o senteze en uygun şekilleri araştırmaktan, bu uğurda çalışmaktan başka bir şey değildir" (Edebiyat, 81).

"Her romancının (x) aynı derecede işkencelere katlandığını söylemek istemiyorum. Ama, üslubunu tabiiyet yani kendiliğindenlik (spontanéite) üzerine kazandırmış bir irade zaferi olduğu da bir gerçektir" (Edebiyat, 81).

Bu kesimlerden bizim çıkardığımız sonuçlar şunlar : (1) Bir yazar bir şiir ya da romanın biçimi üzerinde ne kadar çalışırsa, ne kadar müsvette yaparsa o kadar iyi sonuç alır. (2) Çünkü ancak böyle yapmakla düşünce ve duygularına en uygun biçimleri verebilir. (3) Ve böyle yaptıkları için Balzac, Flaubert ve Valéry başarılı olmuşlardır.

Bu sonuçlar, uzak bir bakışla, insana makbul gibi gelebilir. Fakat yakından öyle değil. Biz bir yazarın yapıtının biçimi üzerinde uğraşmasını iyi bir hareket diye karşılıyoruz, ama biçim üzerinde ne kadar uğraşırsa o kadar iyi sonuç alması gerektiğini kabul etmeyiz. Düşünce ve duygulara en uygun düşen biçimlerin bulunması için fazla çalışması gerekeceği düşüncesi anlaşılınca, Flaubert'ten geliyor: Flaubert "üslup işkenceleri" çekerek büyük bir yazar olmuştu. O halde herkes öyle yaparsa, başarılı olur, diyenler var. Oysaki fazla uğraşma bir yapıtın iyiliğinin ölçütü olmaz. Çünkü büyüklüğü kabul edilen bir çok yazarlar gösterilebilir ki yapıtlarını, biçimleri üzerinde fazla uğraşmadan, biçim üzerinde fazla vakit yitirmeden vermişlerdir.

Kaldı ki "düşünce ve duygulara en uygun düşen biçimler bulmak" diye bir ereğin edebiyatın asıl ereği olacağından, hattâ bir ereği olacağından şüphe bile edilebilir. Bu konuda konuşurken nesirle şiiri birlikte ele almak doğru olmaz. Eğer Yetkin yukarıdaki örneklerde böyle yapmışsa, bu, kitaplarının çoğu yerlerinde de böyle yaptığı içindir: Romanla şiiri "bir teknede yoğunlamak" eğiliminin, ya da bu ikisini bir şeye indirmek eğiliminin kendisinde baskın oluşundandır. Bununla bera-

ber, Yetkin'in nesirle şiir arasında fark gözetmediğini söylemek yanlış olur :

"Hamid, *Rurum gibi bendedir sürudun* mısranın altında, bir inme ile: 'Bu mısra yerine: Uçsan dahi bendedir hududun, yazılmak evlâ olurdu,' diyor. *Makber*'de ikinci şekilleri gösterilmiş böyle tam yedi mısra var. Yalnız bu iki türlü söyleyiş, şairi âzâmın gerçek şiir anlayışından ne kadar uzak olduğunu göstermeğe yeter. Çünkü bugün şiir ile uğraşan hiç kimse, bir andaki ruh halinin şiir olarak ancak bir türlü söylenebileceği gerçeğini görmezlik edemez. Biçim değişirse içi de değişir, çünkü her duygulanma, biçimi ile birlikte gelir. Ama yazılan şiir olmazsa şüphesiz türlü söylenebilir" (*Günler*, 20-21).

Ne var ki buradaki nesir şiir ayırması Yetkin'in daha yukarıda aldığımız parçalarındaki düşünceleriyle çelintili duruma düşüyor. Öyle ya, nesirde maksat türlü türlü söylenebileceğine göre, artık "üslup işkencelerine" pek lüzum kalmıyacak demektir.

Biz üslup işkencelerini yapıtın iyil oluşunun bir ölçütü saymadığımızdan Yetkin'in *Edebiyat'tan Günler'e* geçerken düşüncelerinde böyle bir ilerleme yapmış görünmesini memnurlukla karşılıyoruz.

Kesimin ortalarındaki, bir ruh halinin şiirle yalnız bir türlü söylenebileceği fikrine gelince, "şiir sanatı ile uğraşanların" bu "gerçeği" kabul edeceklerine biz ihtimal vermemekteyiz. Şiirin biçiminde yapılacak küçük bir değişiklik onun özünü büyük ölçüde değiştirebilir (değiştirmedeği haller de vardır tabii). Yani şiirde her biçim ayrı bir özün karşı durduğu kabaca kabul edilebilir (nesirde ise durum böyle değildir). Fakat bu, şiirde bir ruh halinin, bir özün, yalnız bir bizim ile söylenebileceğini, yani ters kaziyenin de doğruluğunu gerektirir. Bu ters kaziyeye, kabaca, nesir için doğru olabilir, ama, şiir için değil. Çünkü şiirde bu ters durumun varlığını düşünemeyiz: Şiirdeki ruh halleri önceden bilinen, belirli olan cinsten değildirler çokluk (xx) önceden ne olduğu iyice belirli olmayan bir şeyin yazıldıktan sonra kendine en uygun biçimi bulup bulmadığı diye bir mesele de bulunamaz. Söylenmek istenen şeyin ne olduğu önceden hemen hemen bütünsü biliniyorsa, o şey yazıldıktan sonra şiirden çok nesir adını alacak demektir. Yazılacak şeyin önceden yüzde yüz belli olması haline yalnız matematikte (ya da ona benzer disiplinlerde) rastlanacağından, bir özün yazıldıktan sonra kendine en uygun biçimi bulup bulmadığı da yalnız matematikte araştırılabilir. Nesir yazılmasında da bir dereceye kadar araştırılabilir. Fakat şiir için ancak bazı nadir hallerde araştırılabilir. Şiir, yazıldıktan sonra şiir olur. Şairler ancak şiirini gördükten sonra yazmayı istemiş oldukları şeyin ne olduğunu anlarlar, o da anlarırsa. Çünkü şairin ruhundaki bir öz, ne kadar belirli olursa olsun, bir biçime bürünmeğe başladı mı, yazılmaya başladı mı, o biçim tarafından az çok değişmeye uğratılır. Öyle biçimin bu birbirlerini karşılıklı değiştirmeleridir ki bizi şiir bitimine, elimize geçen şiire ulaştırır. Hiç değilse bizim şiir anlayışımızda bu böyledir.

Böyle olunca, Hamid'in "bir ruh hali"

için iki ayrı mısra yazmış olmasını biz garipsemiyor, tersine, onun "gerçek şiir anlayışına ne kadar yakın olduğuna" işaret sayıyoruz. Bu konuda söylenebilecek şey, olsa olsa, bu iki mısradan birinin ötekinden daha başarılı olduğu ya da ikisinin de başarısız olduğudur.

Bu düşüncemize Yetkin'in de katılmasını beklediğimizi söyleyebiliriz. Çünkü Yetkin'in, bir mısrala sonradan değiştirip başka türlü bize vermesini Valéry için meziyet diye göstermesi, bir mısranın bir başka tür-lüsünü şiirine ekledi diye Hamid'i kusurlu bulmasına, bizim mantığımızca, engeldir.

Ana konumuz, "tüke gidis"tir. Bu ba-

kimdan bu altbaşlıkta yazdıklarımızı toparlarsak şöyle diyebiliriz: Biçim üzerinde ancak fazla çalışılırsa iyi yapıt verilebilir, bir ruh hali yalnız bir türlü deyimlenebilir, gibi tek yanlı düşünceler, üzerlerinde biraz çalışılırsa, ıslah edilebilirler.

Yetkin'in "üslup" konusunda teke gidişini bir başka yazımızda sunacağız.

(x) Bu yazıda daha çok Flaubert kastedilmiştir.

(xx) Valéry, Yetkin'in çok sevdiği bir şair, özün başlıca niteliklerini kararsızlık, birbirini tutmazlık, ve önemsizlik olarak sayıyor.

Wright'tin Mimarîsi

Dr. Şevki VANLI

Geçen sayıdaki yazımın sonunda; 1910 yılının onun için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştim. Wright 1887 - 1910 arasında bütün mimarlık çevrelerinin düşüncelerini altüst eden ihtilâlini yaptıktan sonra mesleki hayatının ortasında 1911 - 1935 yılları onun için bir durma, düşünme, yazma, seyahat; yeni bir hareketin hazırlık devresi olmuştur. 1914 - 34 yılları; Japonya'daki (916 - 922) çalışmaları, hemen hemen proje yapmadan geçirdiği on seneyi (925 - 935) de içine alarak ekletik bir devresini temsil etmektedir. Diğer taraftan aynı yıllar Avrupalı Mimarların; Berlage, Le Corbusier, Gropius, Mendelson, Terragni, Amerika'da Neutra ve ikinci plânda daha bir çok Avrupalının, modern mimarının yöneltici yapılarını ve (başta Le Corbusier) prensiplerini ortaya koyduğu yıllardır. Mondrian'ın abstre sanatçılığının ve rayonalizmin -Wright'ın bütün in-kârlarına rağmen- ilerde onun sanatına da iştirak ettiği ve mimarlık tarihine parlak bir devir yarattığı muhakkaktır. Avrupalı mimarların ilgilendikleri; insanların müşterek meseleleri, tip insan, standizasyon ve imar nizamnameleri ile onun hiç ilgisi olmamıştır. Yani Avrupalılar kantitatif problemleriyle meşgul olurken; Wright, harb sonrası dertleri pek hafif bir toplumun sanatçısı olarak bunlara uzak kalmıştır. Avrupalı önderler makinanın cazibesine kapılmış mimariyi endüstri devrine ithaf ederlerken; Wright, endüstriyi mimarın hizmetinde kabul etmektedir. Onlar lüzumsuzu atmak, ihtiyaçları şemalaştırmak, saf hacimlere, geometrik bölüşlere varırlarken; Wright satırların ve şekillerin ifadelerinin önemi üzerinde durmakta, basitliğin lüzumsuzu atmakla değil, insanın yaratıcı kuvvetine inanmakla elde edildiğini söylemektedir. Yalnız bu devredeki, Avrupalı önderlerin yapılarındaki beyaz sıvalar satırların bol ışığı modern mimariye dış ışık sevgisini kazandırmakta idi ve Wright'ında 935 sonrası yapılarında açıkça görülmektedir: Şelâleli ev, Üniversite, Müzesi v.s. Bu zamanlarda Wright, yeni mimari için bir dekorasyon aramaktadır. Tokyo "Emperial Oteli"nde

ve ondan evvel "Midway Gardens" varmak istediği enpressionizm tatmin edici neticeler vermedi. Hakiki fantezinin sanatın esası olduğunu; insanların buna ve zengin ifadeye ihtiyacını daha 907 - 8 "Avery Conley" evinde seramikler kullanarak söylemişti. Fonksiyonu şekillendirmekteki muazzam fantezisi; kullandığı eski ve yeni bol malzeme çeşidi ve her malzeme için has özellikleri olan yapı detayları onu tatmin etmemekteydi. Malzeme bir hakikatti, fakat «hakikatin içinde hayal unsuru» vardı. Yahut onun söyleyişiyse (...romantiklik dediğiniz şeyin merkezi yer değiştirmiştir: olayların etrafında değildir...). Süslemenin; neoplâstiklerin de (Theo Van Doesburg) olduğu gibi saf renk ve şekil meselesinden farklı; malzemenin esasında meydana getirilen özelliklerle yapıya intrinsek, yapılabileceğini vazeydiyordu. Nitekim 1923 Millard Evinde - Kaliforniya; duvarları örmek için döktürdüğü iri beton blokların kalıplarına verdiği şekilde, onların dış yüzlerinde dekoratif kabartmalar elde ederek; gerek malzemenin dokusunun plâstik özelliğini, gerekse yapının ışık gölge tonlarıyla yepyeni, kolay elde edilmiş bir zenginliğe ve plâstik değerlere erişmesini temin etmiş oldu. Bunun gibi dahilde de, yine kalıplar vasıtasıyla iç mekânda da plâstik zengin ifadelerle -Florida Southern College, 1940- varacaktır. Wright'ta bir çok mimarlar gibi, kaplamalar yapmıştır. Kaplamaları esası örtetek veya esasa başka bir kimlik verecek şekilde değil; her haliyle kaplama görülecek şekilde seçmiş ve kullanmıştır. Bir yapı yüzeyinin inşaf ve figüratif özelliklerine dokunmadan, onun ifadesini kuvvetlendiren; yapıda taşıyıcı olarak kullanılan malzemelerden istifade etmiş ve şayet kullanılıyorsa ona yeni bir kimlik vermiştir.

1935, mimarın büyük eserler vermeğe başladığı yıl olmuştur. 1934 de Minneapolis'te Willey Evi ve Brodacre City plânlaması, büyük bir devrenin habercileriydi ve S. C. Johnson binasıyla, bir yıl sonra bu devre başlayacaktı. Johnson binasından daha ileride bahsetmek üzere, "Usonian

Hauses" diye isimlendirilen evlerine dönelim. Onun bu devre yapılarından bahsederken, 1910 dan evvel ve hattâ sonradan mevcut olan bazı özellikleri, ancak 1935 den sonra bazı ilâvelerle birlikte daha da ilgi çekici seviyede ifade edildiği için; bunları 1911 - 35 devresinden sonraya aldım.

Şehir anlayışında da göreceğimiz gibi; Wright'ın yapıları imkân buldukça toprağın üzerine yayılmaktadır. Düşünüş bakımından, topraktan yükselen, toprakla yaşayan bu yapıların tersine, Avrupa mimarisi -meselâ Le Corbusier'de- topraktan ayrılmış veya yukardan gelen yapıdır. Bu düşünüşlerden birini seçsin seçmesin, bir tek hacmin içine sığmamış yapılar pek çoktur ve gittikçe de tek hacimli yapılara muvazi olarak çoğalmaktadır. Ummiyetle muhtelif bloklarda tertiplenmiş yapıların parçaları arasında zoraki ilgiler yaratılmış, yekpare hacimlerden meydana gelmiş ve birbirine çok benzemekte, başka bir mimarî ilişkisi olmayan yapılarıdır. Halbuki, Wright'tın; her seferinde yeni şartıcı şekillenmelerle karşımıza çıkan ve iç mekân hareketleriyle birçok istikamete gelişen yapıları, plâstik yekpareliği hiçbir zaman kaybetmemektedirler. Bu özelliği ondaki kıymetle ancak Gaudi'de ve Mendelson'un Avrupa yapılarında bulabiliyoruz. Evlerini; bazan ehemmiyetsiz kısımlarını zemin katta toplayarak esas birinci katta, bazan da Taliesin'de olduğu gibi tek katta bütünlüğe götürmüştür. Plânlarında, mafsallaşmalarla doğan bir elastikiyet, hürriyete ve bu iç harekette bir plâstik yekparelik mevcuttur. Bu da, onun yapılarına hayat vermekte ve bu hayatın devamlılığını sağlamaktadır. S. C. Janson'un 935 tek katlı idare binalarına, 1947 de Araştırmalar Kulesini ilâve ettiği zaman; elde edilen neticedeki plâstik bütünlüğü, beraber yaşamada varılan iştirak tamlığı, evvelki binanın bütün bitmişliğine rağmen varılabilen olağanüstü bir olaydır. Yapıların tamamında varılan bu plâstik bütünlüğünün, plânlardan detaylarına varıncaya kadar takip eden üsluptaki uygunluk ve devamlılığın büyük payı olduğu muhakkaktır. Bu özellik ve ustalık belki de, ona gelinceye kadar, mevcut değildir.

Wright'tın mimarisindeki en kuvvetli özelliklerden birisi de; balkon, saçak v.s. görevleriyle şekillenen mübalâğalı çıkıntılardır. Bu çıkıntılar aracılığıyla vardığı gölge ve ışık dengeleri, bilhassa beyaz sıva kullanmaya başladıktan sonra (1935), çok büyük heyecanlandırıcı etkiler doğurmaktadır. Eskiden beri bir çok mimarilerde ve Amerikan mahallî mimarisinde de bulunan verandaların, yine koruyucu çıkıntılar olarak yeni bir ifadeyle mimariye tekrar girişidir. Evvelce yapının bir ilâvesi iken, şimdi bu çıkıntılar yapıların esas (entegrali) haline gelmiştir. Çatının veya herhangi bir döşemenin dışarıyla içeriyi ayıran pencere sahninin ötesinde kuvvetli bir ölçü ile taşması; evvelce de söylediğimiz gibi, iç mekânın dışarıda da devamlılığını kazandırmaktadır. Böylece bu çıkıntılar yapının mekân bütünlüğüne iştirak etmiş olmaktadır.

Bahis konusu olan çıkıntılar, Wright'tın yapılarına, bir çok başka yapıardan daha kuvvetli bir ufklilik vermektedir. Onun yapılarının ekseriya az katlı olması toprağa yapışması; bazı eleştiricilerin görüşüne göre, çocukluğunun ovalarda hazırlanmasının etkileri ileri sürülebilir. Bence, bu özelliğin onda kuvvetli bir şekilde ifade bulması, insan ve hayatiyle alakalıdır. İnsan mekânda dikey olarak pek küçük ve sabit bir ölçüdür; buna mukabil yatay düzendeki hareketleriyle, hayati sonsuz bir şebekeye iştirak etmektedir. Yani insan hayatı, yatay düzenin içindedir ve onu beslemektedir. Zaten bir yapının ilk ve esas unsurunu katlar teşkil etmektedir. Wright böyle bir hakikati, kuvvetli bir özellik olarak ifade etmektedir. Yani, cephelerine has bir unsur olarak eleştirilen bu vasıf, tamamen içerdeki hayatın aksetmesidir. Bu unsurların dışarıda meydana getirdiği, derin gölgeler ve kuvvetli ışıklar yapının bünyesinde zaten mevcut olan hareketi heyecanla temsil edebilmektedir. Yapının mekânındaki hareket gittikçe kuvvetlenmekte ve 1935 sonrası yıllarında, yine çok çehreli bir dinamizm varmaktadır. Mendelson'un 1919 Einstein Kulesi, 1928 Schocken Mağazası gibi bazı ilk yapılarında görülen dinamizm; Wright'ın yapılarında zamanımızın en modern ifadesine en zengin şekillerine ulaşmış ve mekânda hareket, mekânda "hız" haline gelmiştir. Johnson bürolarının ilk kısmındaki mantar kolonlar, âdeta insanı rahatsız edecek şekilde, dönmekte ve etraflarındaki mekânı da çevirmektedirler. Bu yapının dış kutusu ise yatay bir serbesti içinde daha ölçülü bir hızı sahiptir. Aynı senenin "Şelâleli Ev" de, artık haçvari plânlarında çok uzaklaşmış olduğunu, katların hudutlarının ortadan kalktığını ve aralarındaki münasebetlerin asgariye indiğini görürüz. Artık duvar kutusu ortadan tamamen kalkmış; görünmeyen fakat hissedilen perdeler ve duvar derinlikleri iç mekânları atmosferde meydana getiriyorlar. Beyaz sıvalı ışık dolu döşemeleri koyu gölgelerin ve mekânların taşıdığı dramatik bir statige haiz. Fakat varılan bu sübjektif sahnenin insanı sürüklediği heyecanın büyüklüğü "statigin" imkânları dışındadır. Böyle bir gölge - ışık dengesini ancak dinamizm, bir hız temin edebilir; bu büyük çıkıntıların statigini sübjektif olarak ancak böyle duyabiliriz. 1946 Guggenheim Müzesinde mekân ve plâstikte hareket ifadesine yeni bir buut vermiştir. O zamana kadar fevkalâde neticelere ulaştığını gördüğümüz, yatay düzendeki serbesti ve hareket; nihayet dış mekânın içinde, her türlü düzenin hudutlandırılmasından kurtulmuştur. Bugüne kadar varılmış en ileri iç mekân devamlılı-

ğını yaratmaktadır. Üstüste, yanyana konan mekânlardan, her türlü duvar kutusundan, koridor merdivenden uzaklaşmış; hareketin hızıyla yerden kalkarak havada şekillenmiş, yoketmiş veya yapıyla iç mesafeyi birleştirmiştir. 1953 Price Tower'da ise "Şelâleli Ev" ile Müze tecrübelerinden sonra, yeni bir ifadeye daha gittiği görülmektedir. Johnson, 1947 Araştırma Kulesinde olduğu gibi bunu da, yatay bir zemin hat üzerinde yükselmektedir. Birincisinde, katlara bir aşırı değişik plânlar vererek tekrar da bir harekete gitmektedir. Price Kulesinde ise; plânlar da katlar ve asma katlar merkezî taşıyıcı ve besleme sisteminin etrafında hareket etmekte olan bir pervanenin paletlerine benzemektedir. Kuleye dışardan bakarak; güneşin muhtelif cephelerle olan ilişkisine göre ayarlanmış, dikey ve yatay palet tekrarları ve birbirine nisbetle dönmüş katlar hem kendi dikey aksi etrafında bir dönme, hem de gökyüzüne doğru bir hareket vermektedir. Bu yapılar artık ufklilikten uzaklaşmış ve aynı kuvvet, aynı ihtirasla dikey yapıları için özel bir ifade bulmuştur. Birkaç sene evvel projelendirdiği, 130 bin kişilik 1500 metre yüksekliğindeki gök tirmalayan ile mevcutların hepsine birden meydan okurken; insan ile dış mekân kalınlığı arasında bazı yeni sübjektif ilgiler ortaya koymuştur. Yapının yere oturan kısmı geniş olup, yukarıya doğru incelenmesi, onun sitatiği için bazı icapların neticesinde olmakla beraber -Eiffel Kulesi-, dış mekân kalınlığını aşan bir yüksekliğe ulaşmasından dolayı onun tavanını, delen bir burğu ifadesi vermek istendiğini göstermektedir. Bütün bu kulelerin tarihleri arasındaki kısa yollar; Wright, temelsiz bir fantaziye sahip olduğu şüphesini uyandırabilir. Tarih boyunca rastlanan büyük ustaların her yapısındaki bir çok özellik ve meselelerin, daha önceki yapılarında nasıl hazırlanmış olduğunu kolayca görmek bir tarihcilik tekniği haline gelmiş iken, Wright olayları büyük sürprizler yaratmaktadır. Meselâ, asrımızın kültürünü temsil eden kişilerden biri olan Le Corbusier'nin - Ronchamp kilisesi hariç hiçbir eseri bir sürpriz olmamıştır. Nitekim görünenin aksine ve Wright'tın hakikaten olağanüstü bir ilham ve fantezi sahibi olmasına rağmen, onun da yapıları öyle birkaç yılda hazırlanmış değildir. Price Kulesinin -1953 Oklahoma- ilk işaretlerini, St. Mark Kulesi -1929 Nevyork- projesinde 1500 metre yüksekliğindeki yapısının hazırlıklarını ise Roger Lacy -1947 Dallas- projesinde görmekteyiz. Bu da, Wright'tada düşünce ve duyguların uzun zamanlar mayalaştığını göstermektedir. Şu farkla ki başkalarındaki gelişmelerin bir dizisi varken, onda birkaç diziyeye rastlanmaktadır.

Mektupla soran okurlarımıza :

Günün konusu olan "Vakayi-i Acibe ve Havadis-i Garibe-i Kefşger Ahmed, Forum'un 1 Haziran 1958 tarihli ve 101 No.lu sayısında ilk defa eseri bulan Profesör Fahir İz'in '150 Yıl Önce Yazılmış bir Türkçe Piyes' başlıklı yazısıyla tanıtılmıştır. Elimizde az miktarda kalmış bulunan bu sayıyı meraklı okurlarımıza 100 kuruşluk pul mukabilinde gönderebiliriz.

Bibliyografya

Ansiklopedi :

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ. İstanbul 1959 Maarif Vekâleti yayını. 85. cüz. (Muhemmed - Muizzi). 481-560. S. 580 kuruş.

Baki KURTULUŞ: Gençlik Ansiklopedisi. 10. fasikül ve özel fasikül. Ankara 1959 Kurtuluş Yayınevi. Her fasikül 100 kuruş.

Okul çağında çocuklarla gençlerin, orta seviyede okuyucunun bilgisini çoğaltacak, düzelterek olan bu yeni Ansiklopedi 10. fasikülü ile 1. cildini tamamlamış oluyor. İlk cildin son maddesi "Bostan"dır. Ansiklopedi 6 cilt tutacaktır. Özel fasikülde renkli tablolar yer almıştır. Bunlar cildin içine dağıtılacaktır. 1. cildin cilt kapakları da hazırlanmıştır. (750 kuruş).

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ. Ankara 1959 Maarif Vekâleti yayını. 76. fasikül (Censer - Ceryx). 193-256 S. resimli. 300 kuruş.

Eğitim - Öğretim:

Doç. Dr. Yaşar KARAYALÇIN: Mektupla öğretim. Ankara 1959 Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını. VII+54 S. 20 T. L.

İçindekiler: Önsöz Giriş. Mektupla öğretim. Yabancı memleketlerde mektupla öğretim. Türkiyede mektupla öğretim ve ehemmiyeti. İngilizce özet.

Mahmut MAKAL : 17 Nisan. İstanbul 1959 Yeditepe yayını. 90 S. 200 kuruş. "Yeditepe Yayınları No. 93"

Mahmut Makal, bu yeni kitabında, adından da anlaşılacağı üzere, köy enstitülerinin yıldönümü olan 17 Nisanla ilgili olarak, köy enstitüleri ve eğitim meseleleri üzerinde daha önce yayınladığı yazıları bir araya getirmektedir.

Dil :

Mehmet Ali AÇAKAY: Türkçe Sözlük. 3. basım. Denetleyip tamamlayanlar: Nurettin ARTAM - Hasan EREN - Samim SİNANOĞLU. Yardım eden: Ferit DEVELİOĞLU. Ankara 1959 Türk Dil Kurumu. XVI+856 S. ciltli 30 T. L.

"Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 175"

İlk basımı 1945 te, ikinci basımı 1955 te yapılan "Türkçe Sözlük", Türk Dil Kurumu'nun eseri olarak, bir de elde bir benzeri daha bulunmadığından devamlı aranan, hele okulların şiddetle ihtiyaç duyduğu bir sözlüktür. Bu basımda sözlük yeniden ele alınmış, iki bine yakın yeni madde eklenmiş, düzeltmeler yapılmış, etimolojik açıklamalar çoğaltılmış, genişletilmiştir. Sözlük üzerinde - hele ikinci basımı çıktıktan sonra - pek çok eleştirmeler yapılmış, eksikleri gösterilmiştir. Bunların dikkate alınarak 3. basıma daha çok özen gösterildiği anlaşılıyor. Yukarıda belirttiğimiz gibi, şimdilik bir benzeri olmadığı, düşünülürse sözlüğün bir boşluğu doldurduğu yargısına varılır.

Kültür Tarihi :

Jacob BURCKHART: İtalya'da Rönesans Kültürü. I. Çeviren: Prof. Bekir Sıtkı BAYKAL. İstanbul 1957 Maarif Vekâleti yayını. XXVIII + (32) S. resim + 386 S. 480 kuruş.

"Dünya Edebiyatından Tercüme" "

"Alman Klâsikleri:"

Başındaki "İçindekiler" cedveline bakılırsa eserin ikinci cildi de basılmış olmalıdır. Çünkü "İçindekiler", eserin tamamını sayfa sayıları ile bildirmektedir: Çevirenin Önsöz'ünden sonra: 1. Bir sanat eseri olarak devlet. 2. Ferdin gelişmesi. 3. Klâsik çağ kültürünün yeniden uyandırılması. 4. Dünyanın ve insanın keşfi. 5. Cemiyet hayatı ve şenlikler. 6. Ahlâk, görenek ve din. Elimizdeki cilt 3. bölümün sonuna kadar gelmektedir.

Tiyatro :

L. PİRANDELLO: Altı Şahıs Yazarını Arıyor. Çeviren: Dr. Feridun Timur. 2. basım. İstanbul 1958 Maarif Vekâleti yayını. XXXIII+89 S. 130 kuruş.

"Dünya Edebiyatından Tercüme" "

"İtalyan Klâsikleri: 13"

ŞİNASİ: Şair Evlenmesi. Hazırhyan: Cevdet Kudret. İstanbul 1959 Yeditepe yayını. 44+ (6 S. resim ve nota). 200 kuruş.

"Yeditepe Yayınları: 89"

"Yeditepe Türk Klâsikleri"

Yazılışının 100. yıldönümü dolayısı ile yeniden yayımlanan bu eserin başına, hazırhyan, eser üzerinde geniş bir araştırma yazısı da eklemiş, alt notlarda gerekli bilgileri işaret etmiştir.

Edebiyat:

ATAÇ'A SAYGI. Hazırhyan: Tahir Alangu. İstanbul 1959 Varlık Yayınevi. 120 S. 200 kuruş

"Varlık Yayınları, Sayı: 681"

"Varlık Büyük Cep Kitapları: 117"

Bu kitapta Ataç'ın hayatı, eserleri tanıtılmakta, ardından yazılan yazılardan örneklerle kişiliği üzerinde durulmaktadır. Arada Ataç'ın bazı yazıları, kendisiyle yapılan konuşmalar da alınmıştır.

Yaşar Nabi (NAYIR): Yıllar Boyunca. (1947-1957). Edebiyatımız üzerinde düşünceler. İstanbul 1959 Varlık Yayınevi. 103 S. 200 kuruş.

"Varlık Yayınları, Sayı: 768"

"Varlık Büyük Cep Kitapları: 116"

Bu kitapta Yaşar Nabi Nayır'ın on yıl içinde edebiyatımız üzerinde yazdıklarından bir kısmı toplanmıştır.

Şiir :

AHMET NECDET: Çağdaş Fransız Şiiri. Antoloji. I. İstanbul 1959 Yeditepe Yayını. 190 S. Metin dışı resim, fotoğraf ve elyazısı klişeleri, 10 T. L.

"Yeditepe Yayınları: 94"

"Dünya Şiiri: 1"

Halil KOCAGÖZ : Yaşamak Türküsü. Şiirler. İstanbul 1959 Yeditepe Yayını. 78 S. 200 kuruş.

"Yeditepe Yayınları: 91"

Roman - Hikâye :

Fakir BAYKURT: Efendilik Savaşı. Hikâyeler. Ankara 1959 Köy ve Eğitim Yayını. 89 S. 200 kuruş.

"Köy ve Eğitim Yayınları: 32"

"Sanat Eserleri Serisi: 1"

Fakir BAYKURT: Yılanların Öcü. Roman. İstanbul 1959 Remzi Kitabevi. 272 S. 6 T. L.

"Yeni Türk Yazarları Serisi: 9"

CEHENNEMİN KAPILARI. En güzel Japon hikâyeleri. Çeviren: Samih Tiryaki-oğlu. İstanbul 1959 Varlık Yayınevi. 123 S. 200 Kuruş.

"Varlık Yayınları; Sayı 677"

"Varlık Büyük Cep Kitapları: 114"

Anatole FRANCE : Kırmızı Zambak. Roman. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul 1959 Varlık Yayınevi. 256 S. 400 kuruş.

"Varlık Yayınları, Sayı: 673"

"Büyük Eserler Kitaplığı: 15"

ORHAN KEMAL: Vukuat Var. Roman. İstanbul 1959 Remzi Kitabevi. 288 S. 700 kuruş.

"Yeni Türk Yazarları Serisi: 9"

Aziz NESİN: Kör Döğüşü. Mizah hikâyeleri. İstanbul 1959 Karikatür yayını. 92 S. 300 kuruş.

"Karikatür Yayınları Mizah Serisi: 7"

Gezi notları :

E. Dean Armağanını Kazanan Kütüphanelilik Enstitüsü Öğrencileri

Burhan ARPAD : Uçuş Günlüğü. Yol yazıları. İstanbul 1959 Yeditepe Yayını. 79 S. 200 kuruş.

"Yeditepe Yayınları: 90"

FİKRET ADİL: Beyaz Yollar - Mavi Deniz. Yol yazıları. İstanbul 1959 Yeditepe Yayını. 98 S. 300 kuruş.

"Yeditepe Yayınları: 92"

Özdeyiş:

LA ROCHEFOUCAUL: Özdeyişler. Çeviren: Yaşar Nabi (Nayır). 2. basım. İstanbul 1959 Maarif Vekâleti yayını. XV + 112 S. 150 kuruş.

"Dünya Edebiyatından Tercüme" "

"Fransız Klâsikleri: 51"

Derliyen: S. N Özerdim

Haberler

Amerikan Kütüphanesi'nin yıllarca müdüreligini yapmış olan Mrs. E. Dean, Türkiye'den ayrılırken Türkiye'de kütüphaneciliği teşvik amacıyla bir armağan kurmuştu. Bu armağan, D. T. C. F. Kütüphanecilik Enstitüsü'nü bitiren hazırlanan tezler arasında başarı kazanan üç teze verilmektedir. Bu yılki armağanları Nilüfer Norman "1950-1955 yılları arasında Türkiye'de basılmış tercüme çocuk kitaplarının bibliyografyası ve tahli-i", Esin Ataman "Çocuk edebiyatı ve telif çocuk eserleri kritik bibliyografyası", Özer Sosyal "İlköğretimde kütüphane ve Ankara ilkokullarında kütüphane hizmeti"

adlı tezleriyle kazanmışlardır. Armağanların tevzii dolayısıyla 2 Mayıs 1959 günü D. T. C. F. de bir toplantı yapılmıştır.

Karamustafa Paşa Medresesi'nde Kütüphane Açılacak

Belediyeye devri kararlaştırılan İstanbul Çenberlitaş'taki Karamustafa Paşa Medresesi'nde bir kütüphane kurulacağı öğrenilmiştir. Bu kütüphane Fahrettin Kerim Gökay ile Hakkı Tarık Us'un 100.000 cilt tutan kitaplarından teşekkül edecektir.

KÜTÜPHANECİ GÖZÜYLE :

Fikir mi Para mı?

S. N. ÖZERDİM

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü öğrencileri bir «münazara» düzenlemişler. Bu «münazara» bugüne değin gördüklerimizin özelliklerini taşıyordu. İlk önce, bir sınıfın içinde, sayısı yüzü belki bulmayan bir dinleyici topluluğu önünde, gürültüsüz, ıslıksız, kaynana zırlıtısı bağırtılmaksızın, yuhasız, tam bir tartışma havasının terbiyesi içinde yapılmıştı. Taraflar, karşı tarafı çürütmek, yenilgiye uğratmak için didinmiyor, hattâ birbirlerini tamamlamaya çalışıyorlardı.

Konuşanlar yarımın kütüphanecileriydiler. Türkiye'de kütüphane dâvasının daha çok tartışmalara, mücadelelere ihtiyaç gösterdiğini iyi biliyorlardı. Amaçları, Türk kütüphaneciliğinin kalkınması idi. İçlerinden birinin pek güzel söylediği gibi, Türk kütüphaneciliğinin kalkınmasında fikir mi önce gelir, para mı diye tartışmanın tavuk ile yumurta hikâyesinden ayırdı olamazdı. Nitekim konuşanlar bunu dikkatten uzak tutmadılar. Parayı savunanlar zaman zaman fikri tuttular; fikri tutanlar yer yer parayı savundular. Sonunda - âdet olduğu için - bir taraf üstün geldi; güzel bir tesadüfle kaybeden ekibin içinden bir konuşmacı da birinci ilân edildi.

Fikir mi, para mı? İkisi de.. Tartışanlar da bize bunu ispat etmişlerdi.

Fikir mi? Türkiye'de on beş yirmi yıldır kütüphanecilik fikri işlenmektedir. Üniversitenin bir kolu bu amaçla öğretim yapıyor. Hiç şaşmayın, Kütüphanecilik Enstitüsü bugün yüzü aşkın bir öğrenci topluluğunun barındığı bir bucaktır. Daha dün, profesörlerin bile kütüphaneciliği «kitaplı rafa koyup indirmekten ibaret bir iş» saydıkları bir ülkede gençlik akın akın Kütüphanecilik Enstitüsü'ne koşmaktadır. Bir mesleğin okulu da olduktan sonra o mesleğin fikri yerleşmiş demektir.

Ya para? Merak etmeyin, şimdi kütüphanelere eskisinden çok para veriliyor. Ne var ki biz bu paraları hiç bir zaman yeter görmediğimiz için yakınıp durmaktayız; bir yandan da ülkemizin kalkınma hamlesinde kütüphanelere düşen yardımın

azlığını öne sürmekten kendimizi alamıyoruz. Elbette, Türkiye'de bir kütüphanecilik öğretimini yerleştirmeyi başarmış bir kütüphaneci kuşağının çıraqları olan bizler öteki sorunları da çözmek için savaşaacağız, başaracağız da..

«Fikir mi, para mı?» tartışmasını bir

futbol maçı rekabetinin havasından kurtarıp bir senteze ulaştıran genç kütüphanecilik öğrencileri en büyük güvenimizdir. Eğer para bulamadıkları zamanlar kötümserliğe düşmeyip fikre biraz daha sarılma gücünü gösterirlerse ne mutlu onlara, ne mutlu Türkiye'ye!..

SİYAH-BEYAZ

ORHAN ULUKAN'ın

ŞİİR KİTABI

OKUYUNUZ

64 sayfa — 150 Kuruş

Bütün kitapçılardan veya Posta Kutusu : 281 - Ankara adresinden posta pulu mukabilinde temin edilebilir.

YENİ ÇIKTI

Avuçlarımızdaki Çizgiler

Sebahattin Aydın SAYAN

ŞİİRLER

Kahramanlık, aşk ve felsefî şiirlerinin güzel örneklerini bir arada toplayan bu kitap 125 kuruştur. Bayilerden temin edilebilir.

Bize Gelen Kitaplar

- Hayatımın Hikâyesi** : Nigâr Birtî OSMAN (Şair Nigâr) 200 Krş. İstanbul, 1959.
Bir Çınar Vardı : Bahaeddin Özkişi, 150 Krş. İstanbul, 1959.
Baştanbaşa : (Şiirler) Osman Attılâ 250 Krş. Ankara, 1959.
Siyah - Beyaz : (Şiirler) Orhan ULUKAN, Emel Yayınları : 3, 150 Krş. Ankara 1959.
Bugünkü Dille Fuzulî : Fikret Baha BERKE, Türk Sanatı Yayınları 300 Krş. İstanbul, 1959.
Kaçınlar : Ferit EDGÜ, Çan Yayınları 500 Krş. İstanbul, 1959.
Köyün Kamburu : Kemal TAHİR, Düşün Yayınevi Düşün Serisi Beşinci Kitap 750 Krş. İstanbul, 1959.
Körfez : (Şiirler) Sezai KARAKOÇ, Kül Yayını : 1 250 Krş. İstanbul, 1959.
VARLIK YAYINLARI
İnsan Kurdu : (Roman) Tarık Dursun K. 200 Krş. Mart, 1959, Sayı : 625.
Destoyevski : (Hayatı, Sanatı, Eseri) Dünya Klâsikleri: 16 Hazırlyan: İhsan AKAY 200 Krş. Mart, 1959.
İspanya Masalları : Çocuk Klâsikleri : 41 100 Krş. Mart 1959.

Gençlik Ansiklopedisi

Birinci Cildini Tamamladı

Ekim 1959 tarihinden beri aylık fasiküller halinde yayınlanan ve Maarif Vekâleti tarafından okullara tavsiye edilen GENÇLİK ANSİKLOPEDİSİ'nin birinci cildi tamamlanmıştır.

Çok nefis bir şekilde ciltlenen bu birinci cildin fiatı 25 liradır.

Gençlik Ansiklopedisinin her fasikülü 100 kuruş, abonesi 10 liradır.

Bu çok faydalı ansiklopediyi edinmekte acele ediniz.

P. K. 35 — Bahçelievler - Ankara

Sahibi :

Metin AND

Yazı İşleri Müdürü :

Osman OKYAR

Sekreter :

Bekir EKİNCİ

İdarehane : Büyük Han No. 55

Yenişehir — Tel : 26754

Haberleşme adr.: P.K.131-Ankara
Dizildiği ve Basıldığı Yer : Ayyıldız Matbaası, Ankara, Tel : 17507

ABONE ŞARTLARI :

1 yıllık 22.—TL. - 6 aylık 11.—T.L.
Avrupa için 54 TL. A.B.D. için 90 TL

HER YERDE VE DAİMA

Kavaklıdere Şarapları

KURULUŞU: 1929

Altın Köpük

İlk tabii Türk Şampanyası
Müessesemiz tarafından itharla
piyasaya arz edilmektedir.

ŞAMPANYA

DESER ŞARAPLARI

Telli Sert Kırmızı - Porto tipi
Aperitif ve deser şarabıdır.

Telli Sert Beyaz - Şeri tipi

Aperitif ve deser şarabı olup yalnız başına veya soda ile içildiği gibi cin veya vodka ile biraz limonsuyu karıştırılırsa Ankara, İstanbul sosyetesinde ve Kordiplomatik nezdinde meşhur olan KAVAKLIDERE KOKTEYL'i yapılır.

KALİTE ŞARAPLARI

Vahet Domlasi Kırmızı

Av etleri, ızgara, kızartma etler, peynir, elma, fındık gibi kuru yemişler vesaire ile

Cin haya Yıldız Beyaz, Sek

Tavuk, balık, midye, istiridye, istakoz, yumurta, peynir vesaire ile (Soğutularak)

SOFRA ŞARAPLARI

Dikmen Kızı Kırmızı

Av etleri, ızgara, kızartma etler, peynir, elma, fındık gibi kuru yemişler vesaire ile

Ankara Kırmızı Beyaz, Sek

Tavuk, balık, midye, istiridye, istakoz, yumurta, peynir vesaire ile (Soğutularak)

Ankara Kırmızı Beyaz, Dömisek

Pasta, şekerleme, tatlı ve meyveler ile (Soğutularak)

SERİNLETİCİ ŞARAP

Lal Pembe

Soğutulduğu takdirde yalnız olarak veya yemeklerde meyva ile

TUSTAV